

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Miloš Bělohávek

**Zvonaři, kostelní zvony a jejich osudy
na území historického Loketska a
českého Chebska**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Kubín, Th.D., Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Chodově dne 5. 5. 2021

Miloš Bělohlávek

Bibliografická citace

Zvonaři, kostelní zvony a jejich osudy na území historického Loketska a českého Chebska [rukopis] : diplomová práce / Miloš Bělohlávek; vedoucí práce: Petr Kubín. -- Praha, 2021. -- 72 s.

Anotace

Diplomová práce se zabývá kostelními zvony jako specifickými nástroji liturgie a žité víry na příkladu dnešního Karlovarského kraje, respektive historických regionů Loketska a Chebska. Část práce bude věnována zvonařským rodinám a jednotlivým dílnám. Důraz je kladen na sociální a hospodářské postavení zvonařských rodů, jejich sociální mobilitu a úroveň produkce v různých epochách. Zmíněná témata jsou sledována od doby raného středověku a prvních zmínek o kostelních zvonech v regionu až do období rekvizic zvonových fondů během světových válek. Zároveň se práce pokusí o první komplexní zmapování historických zvonových fondů v dnešním Karlovarském kraji a podá výklad o využití zvonů v církevní praxi s přihlédnutím k regionálním specifikám kultury Egerlandska. Historické úzké propojení regionů Chebska a Loketska se sousedním německým územím a jejich výlučné postavení v českých zemích stimulovalo již od středověku rozvoj mnoha zvonařských dílen. V době raného novověku pak společně s rozvojem důlní činnosti ve Slavkovském lese a v Krušných horách vzrostla prestiž zvonařského řemesla. Právě z tohoto období pochází většina dodnes zachovaných kostelních zvonů. Díky farním archivům, kronikám a topografiím z přelomu 19. a 20. století, lze vysledovat produkci regionálních zvonařů a její dochování je nutné rekonstruovat zmapováním současného reálného stavu zvonových fondů. Zvláštní část práce je věnována válečným rekvizicím zvonů v letech 1916–1918 a 1940–1945, které představují nejdrastičtější zásah do po staletí budované zvonové kultury u nás.

Klíčová slova

Zvony – Zvonaři – Chebsko – Loketsko – Karlovarský kraj

Abstract

The diploma thesis deals with church bells as specific instruments of liturgy and lived faith on the example of today's Karlovy Vary Region, respectively historical regions Loketsko and Chebsko. Part of the text will focus on individual families who were engaged in casting bells. Emphasis is placed on the social and economic status of these families, their social mobility and the level of production in different epochs. These topics are traced from the early Middle Ages to the period of requisitions of bell funds during the world wars. At the same time, the work will attempt the first comprehensive mapping of historical bell collections in today's Karlovy Vary Region and give an explanation of the use of bells in church practice, taking into account the regional specifics of the culture of Egerland. Thanks to the connection to Germany and the important position of Cheb and Loket, there have been many bell-making manufacturers since the Middle Ages. In the early modern period, together with the development of mining activities in the Slavkov Forest and in the Ore Mountains, the prestige of the bell-making craft increased. Therefore, most of the church bells preserved to this day come from this period. Thanks to the parish archives, chronicles and topographies from the turn of the 19th and 20th centuries, the production of regional bell producers can be traced and it is necessary to confront it with the current real state of bell funds. A special part of the work is devoted to war requisitions of bells in the years 1916–1918 and 1940–1945, which represent the most drastic intervention in the bell culture in our country.

Keywords

Bells – Bellfounding – Cheb Region – Loket Region – Karlovy Vary Region

Počet znaků (včetně mezer): 151 090

Poděkování

Nesmírně děkuji váženému panu prof. Petru Kubínovi za laskavost a ochotu, se kterou se ujal vedení mé diplomové práce, za připomínky, které k ní měl a především za milý a kolegiální přístup i ve vědecky a pedagogicky náročné době pandemické. Za přečtení práce a cenné připomínky k ní děkuji milému kolegovi dr. Jaromíru Mrňkovi.

Stejně jako v bakalářské práci i nyní děkuji Lud'ku Soukupovi za vytrvalou podporu po celou dobu studia. Děkuji také své přítelkyni Elišce za to, že se mnou měla trpělivost a nevadilo jí strávit několik týdnů odděleně (naštěstí nám pomohl lockdown), abych tuto práci mohl dokončit. A když už jsme byli spolu, tak za to, že spala tak dlouho, abych mohl celé dopoledne pracovat.

Zvláštní poděkování si zaslouží kolegyně Lidka Otrubová, jejíž neúnavné apely a akademická podpora jsou jediným důvodem, proč jsem své studium dovedl až k napsání diplomové práce.

Obsah

1	Teoretická a metodologická východiska práce	9
1.1	Terminologické, prostorové a časové vymezení práce	9
1.2	Současný stav výzkumu zvonového fondu v regionu	11
1.3	Pramenná základna a dostupná literatura	12
1.4	Použité metody a nástroje výzkumu.....	14
2	Zvon jako nástroj žité víry	16
2.1	Z nejstarší historie zvonů a zvonařství	16
2.2	Role zvonů ve středověku a novověku.....	18
2.3	Nadpřirozená moc zvonů a pověsti o zvonech.....	23
2.4	Způsoby užívání zvonů od 17. do 20. století.....	25
3	Zvonařství a zvonové fondy Loketska a Chebska.....	27
3.1	Chebské zvonařství do třicetileté války	27
3.2	Chebské zvonařské rody v letech 1648–1848.....	28
3.3	Chebské zvonařské rody v letech 1848–1945.....	34
4	Případové studie zvonových fondů kostelů Loketska	36
4.1	Královské město Locket – kostel svatého Václava.....	36
4.2	Město Chodov – kostel svatého Vavřince.....	42
4.3	Obec Tatrovice – kostel svatého Erharda.....	46
4.4	Horní město Litrbachy – kostel svatého Archanděla Michaela	52
4.5	Obec Jindřichovice – kostel svatého Martina	57
4.6	Chlum Svaté Maří – kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Maří Magdaleny	61
5	Závěr	66
	Použité prameny a literatura.....	68

1 Teoretická a metodologická východiska práce

1.1 Terminologické, prostorové a časové vymezení práce

Stovky let patřil zvuk zvonů k běžnému obrazu města a kulturní krajiny ve střední Evropě. Zvony ohlašovaly nejen denní dobu, ale provázely člověka na jeho cestě životem prakticky na každém kroku. Pro města, obce a farní společenství bylo odlišné zvonu velkou a radostnou událostí, stejně jako bylo zlomovou a traumatickou součástí společenské paměti i snímání zvonů během válek. Přesto se zvonům a jejich tvůrcům v regionu dnešního Karlovarského kraje věnovalo zatím jen velmi málo pozornosti.

Tato práce má za cíl podat stručný přehled dějin zvonařství a zvonových fondů na příkladu území historického Loketska. Zaměří se na zvon jako atypický hudební nástroj, sloužící jako symbol křesťanské kultury a jako liturgické náčiní, které má specifickou roli v životě farnosti i církve. Spíše než vyčerpávající výčet, by měla práce předložit základní přehled o problematice a položit základy pro další výzkum. Vzhledem k napojení regionu Loketska na historické Chebsko bude velký důraz kladen na popis zvonařských rodů města Chebu, které od 15. do 20. století významně ovlivňovaly podobu zvonových fondů v celém regionu.

Pro potřeby této práce je tedy nejprve nutné definovat, co je vlastně zvon a jaké zvony jsou sledovány a zkoumány pro její potřeby.

Encyklopedie Britannica ve svém jedenáctém vydání zvon chápe jako „[...] a hollow metallic vessel used for making a more or less loud noise [...]. Bells are usually cup-like in shape, and are constructed so as to give one fundamental note when struck. The term does not strictly include gongs, cymbals, metal plates, resonant bars of metal or wood, or tinkling ornaments, such as e.g. the “bells” upon the Jewish high priest’s dress.“¹ a velmi podobně jej definuje i Ottův slovník naučný, dle kterého je zvon „zvukový přístroj tvaru pohárovitého z tvrdé pružné hmoty (z kovu, ze skla), jenž se povzbuzuje k znění buď paličkou (srdcem) v dutině z-u se zmítající anebo kladívkem na

---

¹ The Encyclopaedia Britannica: a Dictionary of Arts, Science, Literature and General Informations. Vol. 1–32. London: The Encycl. Britannica Comp., 1910–1911. Vol. 1–32.

„... dutá kovová nádoba používaná k vydávání více nebo méně hlasitého zvuku [...]. Zvony mají obvykle kalíškovitý tvar a jsou konstruovány tak, aby při zásahu vydaly jeden hlavní tón. Termín přísně vzato nezahrnuje gongy, činely, kovové desky, rezonanční tyče z kovu nebo dřeva nebo cinkající ozdoby, jako jsou např. „zvonky“ na šatech židovského velekněze.“ Překlad autor.

vnější stěnu narážejícím.“² Jeden ze současných českých zvonařů Petr Rudolf Manoušek popisuje zvon jako „specifický hudební nástroj z kovu, širokého významu a uplatnění.“³ a jeden z mála českých diecézních kampanologů Radek Lunga jej označuje za „nástroj užívaný v církevní praxi od raně křesťanských dob k svolávání věřících k bohoslužebným shromážděním nebo k výzvě k modlitbě.“⁴

Jako zvon budeme, v souladu s výše uvedenými definicemi, pro potřeby této práce vnímat tzv. zvon evropského typu.⁵ Jde o hudební nástroj kalichovitého tvaru, odlitý ze zvonoviny⁶ (v odůvodněných případech se bude práce zabývat i zvony ocelovými), využívaný k liturgické praxi. Práce tedy nebude řešit např. gongy, neboť i když jsou stejně jako zvony zavěšeny (nejčastěji) v kostelních věžích, nesloužily v běžném životě církve, nemůžeme je proto chápat jako liturgický nástroj. Mají jen čistě světskou funkci určovat přesný čas.⁷ Obsahem práce proto nebudou ani například zvony školní, tovární nebo radniční, nebo zvony a zvonky drobných sakrálních památek, jako jsou lidové zvoničky a vesnické kaple. Pokud se o nich práce bude zmiňovat, tak pouze okrajově a pouze v rámci nutného kontextu.

Vzhledem k zaměření na zvon jako nástroj žité víry a liturgie budou řešeny primárně zvony kostelní. A to jak zvony chrámů farních, tak i zvonové fondy kostelů filiálních. Sledovat budu tuto problematiku v časově rozsáhlém úseku, vymezeném na jedné straně nejstaršími písemnými zmínkami o zvonech v regionu na prahu středověku, a obdobím druhé světové války na straně druhé. Jde tedy o časový úsek bezmála osmi století.

Jako území, na jehož příkladu budou zvonové fondy, zvonařské rodiny a vývoj liturgických tradic ukázány, bylo vybráno historické Loketsko. Vzhledem k časovému vymezení práce není možné zvolit definici Loketska v rámci jedné epochy a je nutné zvolit širší definici, která zahrne i města a obce, jež v různých částech dějinného vývoje nebyly pevnou a nedílnou součástí Loketského kraje. Pro zjednodušení proto používám

---

² Ottův slovník naučný. 27. díl, Vůz-Žyžkowski: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: s 13 přílohami a 207 vyobrazeními v textu. 1. vyd. Praha: J. Otto, 1908, s. 724–726.

³ MANOUŠEK, Petr Rudolf. Zvonařství. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 15.

⁴ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 10.

⁵ WALTER, Karl. Glockenkunde. Regensburg: Pustet, 1913. xxv, s. 34.

⁶ Zvonovina je pružný, velmi tvrdý bronz pískové až stříbrolesklé barvy. Jde o slitinu 78 % mědi a 22 % cínu s nevýraznými odchyškami, nepřesahujícími 2 %.

⁷ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice, s. 18.

Autoři zde ovšem připomínají, že jakkoliv dnes vnímáme roli gongů a cimbálů jako ryze profánní, tak původní účel měl sakrální pozadí. Upozorňoval posluchače na tok času a pomíjivost časného života.

jako výzkumné území dnešní okres Sokolov, který v podstatě tvoří z velké části historické Loketsko, jakkoliv se samozřejmě jedná o ahistorickou simplifikaci pro potřeby výzkumu.

1.2 Současný stav výzkumu zvonového fondu v regionu

Dějiny zvonářství a zvonů v rámci zkoumaného regionu nebyly dosud uceleně probádány pomocí moderních historických a historiografických metod. Existuje řada dílčích prací, především z pera německých autorů, a to jak předválečných, tak poválečných. Na rozdíl od jiných regionů⁸ však nebyly zvonové fondy v Karlovarském kraji dosud komplexně zmapovány a důstojně zpracovány kampanologicky a historicky.

Z předválečných autorů je nutné na prvním místě zmínit dílo a výzkumnou a badatelskou činnost dr. Antona Gnirse, ve své době doyena regionálních historiků, který sepsal v období první republiky přelomové kulturně-topografické práce. V knize *Der politische Bezirk Elbogen*⁹ z roku 1927 zachoval pro budoucí generace popis prakticky veškerých kulturních a historických památek bývalého okresu Loket a v navazující práci *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*¹⁰ stejným způsobem zmapoval památky tehdejších okresů Teplá a Mariánské Lázně. Bohužel, jeho další práce *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*,¹¹ zůstala nedokončena a vyšla až v roce 1996, kdy ji v Německu k vydání připravila jeho dcera Anna Gnirs. Dr. Anton

---

⁸ Viz např. MLČÁK, Leoš. Zvony na Šumpersku a Jesenicku. Olomouc: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2004. 148 s.; JOHN, František, KRŇÁVEK, Petr a PÁTEK, Aleš. Zábřežské zvony. 1. vyd. Zábřeh: Farní muzeum, 2008. 59 s.; KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. Pražské zvony. V Praze: Rybka, 2005. 349 s., ale i drobnější práce ve sbornících, jako LUNGA, Radek. Zvony na jihu Čech. In: Památky jižních Čech / České Budějovice: Národní památkový ústav Sv. 6, (2015), s. 143–175.; UHLÍŘ, Jaroslav. Zvony na Liberecku do roku 2009. In: Historica Olomucensia / Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Sv. 41, (2012), s. 313–314., nebo JUNGMANNOVÁ, Pavla. Zvony a zvonáři na Českobudějovicku. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech. 45, č. 3, (2008,) s. 187–197.

⁹ GNIRS, Anton. Topographie der historischen und Kunst-Denkmale in Böhmen von der Urzeit bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts. XLIII, Der politische Bezirk Elbogen. Prag: Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste, 1927. vi, 360 s.

¹⁰ GNIRS, Anton. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad. Augsburg: Benno Filser Verlag, 1932. 609 s. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakische Republik. A, Land Böhmen; 50.

¹¹ GNIRS, Anton a GNIRS, Anna, ed. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad: Prag 1933. München: Oldenbourg, 1996. viii, 262 s., [120] s. obr. příl. Handbuch der sudetendeutschen Kulturgeschichte; Bd. 8.

Gnirs se ve své práci (pro mé potřeby je klíčová topografie *Der politische Bezirk Elbogen*) zabýval samozřejmě i kostely a jejich zvonovými fondy, sám byl nadšený kampanolog a z jeho pera vzešlo hned několik studií o zvonech v alpských zemích Rakouska a v oblastech na pobřeží Jaderského moře.¹² Gnirs ve svých soupisech zvonové fondy mapuje částečně, a to především tam, kde zvonům a zvonovým souborům přikládá zvláštní význam z pohledu historického a kulturního.

V roce 2014 vyšla na poměry nejen našeho regionu výpravná a nesmírně detailní a obsáhlá publikace s jednoduchým názvem *Sokolovsko*,¹³ u jejíhož vzniku stál autorský tandem Lukáš Smola a Vladimír Prokop. Bohužel, jakkoliv je publikace nesmírně podrobná a v mnoha směrech přelomová, zmapování zvonů a zvonových fondů v ní prakticky zcela chybí. A pokud zde zvony jsou zmíněny, tak zcela okrajově a často jde o nekritické přebírání informací z prací dr. Gnirse. Je to dáno jednoduchým faktem, že oba zmínění regionalisté trpí strachem z výšek a nemohli tak ověřit stav zvonů v kostelních věžích, rozhodli se je proto ze své topografie vypustit zcela.

Z posledních let můžeme zmínit existující dílčí studie autora této práce, které vyšly v popularizační formě např. v časopise *Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska*.¹⁴ Mimo jiné např. články *Zvony kostela svatého Archanděla Michaela v Litrbachu*¹⁵ a *Zvony v loketském chrámu svatého Václava*.¹⁶ Tyto a další články se staly základem při psaní této práce a další výzkum.

1.3 Pramenná základna a dostupná literatura

Původně jsem měl v úmyslu navštívit pro potřeby výzkumu hned tři významné archivy a jejich fondy, což mi bylo bohužel znemožněno pandemickou situací, která na více než

---

¹² GNIRS, Anton. *Alte und neue Kirchenglocken: mit Beiträgen zur Geschichte des Glockengusses und seiner Meister in den Gebieten nördlich wie südlich des Ostalpenlandes und an der Adria*. Karlsbad: W. Heinisch, 1924. 95 s.

¹³ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. *Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945*. 1. vyd. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, s.r.o. vydali Vladimír Prokop a Lukáš Smola ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborném pracovišti v Lokti, 2014. 2 sv. (469 s.; s. 470-878).

¹⁴ *Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska*. [Březová]: MAS Sokolovsko, 2010- . Dostupné také z: <http://mas-sokolovsko.eu/casopisy>.

¹⁵ BĚLOHLÁVEK, Miloš. *Zvony v loketském chrámu svatého Václava*. *Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska* 2018, roč. 8, č. 1, s. 34–38.

¹⁶ BĚLOHLÁVEK, Miloš. *Zvony kostela svatého Archanděla Michaela v Litrbachu*. *Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska* 2017, roč. 7, č. 1, s. 2–7.

rok vyřadila archivy a velkou část knihoven z provozu. Z pohledu důležitosti to měl být nejprve Státní okresní archiv v Chebu, jehož fondy měly být klíčovým pramenem při studiu chebských zvonařských rodin a jejich postavení v průběhu 16.–20. století, jakožto klíčových osobností tohoto řemesla na území dnešního Karlovarského kraje. Druhý archiv, důležitý pro výzkum problematiky a zatím jen málo využívaný, je tzv. Glockenarchiv (*Das Deutsche Glockenarchiv im Germanischen Nationalmuseum in Nürnberg*), který shromažďuje informace o všech zvonech, zabavených během válečných let 1939–1945 na území tehdejší Německé říše, kam tehdy spadal, jako součást Říšské župy Sudety, i dnešní Karlovarský kraj a okres Sokolov. Posledním klíčovým místem pro bádání měl být Vojenský historický archiv, který má ve svých fondech rekviziční protokoly z období první světové války. Žádný z těchto fondů jsem bohužel fyzicky navštívit nemohl, takže jsem využíval jen sekundární literaturu, která je bohužel selektivní. Věřím, že v budoucnosti bude příležitost o poznatky z těchto pramenů rozšířit celou práci, a to především pro období 20. století. Pro výzkum zvonařských rodů Chebska je nepostradatelnou práce sudetoněmeckého historika Wolfa-Dietera Hamperla, který využíval i manuskripty nevydaných prací ze soukromých archivů.¹⁷

Vycházel jsem proto při výzkumu především z fondů Státní okresního archivu Sokolov se sídlem v Jindřichovicích, jehož fondy jsem měl zpracované z minulých let, a dále především ze svědectví farních a obecních kronik, které se ukázaly být klíčovým zdrojem informací pro řešenou problematiku. Nákup zvonů, jejich svěcení, případné opravy a poškození, byly pro farní obec vždy velké investice a důležité společenské události, je proto nasnadě, že se zápisy o proměnách, nebo investicích do zvonového fondu vždy důkladně zaznamenávaly.

Stejně velký, ne-li větší význam pak nejen pro samotnou farnost, ale i pro celé obce a města, měly válečné rekvizice. V zápisech farních a obecních kronik z období obou světových válek se odráží společenské trauma, jakým snímání zvonů pro společnost té doby bylo. Se zvony se loučí duchovní představitelé i představitelé společenského života, zvony naposledy vyzvánějí i několik hodin před tím, než jsou sneseny (shozeny) z věží¹⁸ a není výjimkou, že jsou zápisy značně emotivní.¹⁹

---

¹⁷ HAMPERL, Wolf-Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 404.

¹⁸ SOA Sokolov, Archiv města Lokte, Kronika města 1837–1945, s. 539.

1.4 Použité metody a nástroje výzkumu

Jakkoliv jsou tématem této práce zvony, nejde o práci v pravém slova smyslu kampanologickou, ale spíše historickou. Nesleduji zvony z pohledu kampanologa, takže nezkoumám u stávajících zvonů tloušťku jejich stěny, ladění, druh zavěšení, typ srdce a další záležitosti, které jsou důležité při studiu zvonu jako hudebního nástroje. Přesto využívám základní názvosloví a postupy, které jsou definovány v dostupné moderní české kampanologické literatuře.

Je nutno říct, že česká kampanologická obec není velká a je jen málo vědecky pracujících odborníků. Na prvním místě jsou to určitě práce Radka Lungy, který působí jako kampanolog budějovické diecéze. Společně s Jaroslavem Solařem je autorem práce *Kostelní věže a zvonice*,²⁰ kterou můžeme považovat za opravdu první českou odbornou kampanologickou rukověť. V roce 2018 pak vydal svou vlastní odbornou metodiku také Národní památkový ústav, jejímž autorem je kampanolog Petr Vácha. Práce nese název *Dokumentace kampanologických památek*,²¹ a kromě názvosloví definuje i pravidla pro terénní dokumentaci a vytváření soupisů zvonových památek. Z prací obecného charakteru je nutné zmínit dílo *Zvonařství* od Petra Rudolfa Manouška,²² a pak velmi dobře zpracovaný soupis *Pražské zvony* od kolektivu autorů, vedeného Radkem Lungou.²³

Protože je ale tato práce primárně historická, využíval jsem při jejím zpracování klasické metody historické práce. Jádrem výzkumu se staly archivní fondy, především farní a obecní kroniky zkoumaných obcí do roku 1945. V kronikách byly hledány zmínky o pořízení zvonů, o jejich vlastnostech, autorech a nápisech. Vzhledem k významu zvonů jsou tyto informace v kronikách bez výjimky vždy obsaženy, a to průběžně vždy v době, kdy se nové zvony pořizovaly. Druhým klíčovým momentem,

---

¹⁹ SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940, s. 111.

²⁰ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. *Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 172 s.

²¹ VÁCHA, Petr. *Dokumentace kampanologických památek; Určování hmotnosti zvonů a jejich zvukového obrazu: památkový postup*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, 2018. 93, 49 s. Odborné a metodické publikace; svazek 92.

²² MANOUŠEK, Petr Rudolf. *Zvonařství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 186 s., [16] s. barev. obr. příl. Řemesla, tradice, technika.

²³ KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. *Pražské zvony*. Praha: Rybka, 2005. 349 s.

který jsem ve všech archivních materiálech sledoval, bylo období rekvizicí během první a druhé světové války. Při rekvizici většinou kronikáři a zapisovatelé věnovali velkou pozornost důkladnému popsání zabavených zvonů, přesně citovali jejich nápisy a jejich váhu podle vojenských raportů. Tyto pramenné informace jsem doplňoval sekundární literaturou, a to jak německou (tedy předválečnou), tak soudobou, pokud existuje.

Kostely, které jsem vybral jako případové studie pro tuto práci, byly vybrány tak, aby reprezentovaly všechny druhy farních obcí ve zkoumaném regionu. Je zde zastoupeno historicky významné královské město Loket, průmyslové město Chodov se silným zastoupením socialistického a komunistického obyvatelstva v době mezi válkami, ale také malé agrární obce, jako jsou Tatrovice. Výběr je omezen rozsahem diplomové práce, ale jsou zastoupeny všechny druhy sídel na Loketsku – královská města, horní města, poddanské obce, agrární obce a průmyslová centra.

Všechna místa, která jsem pro účely této práce zkoumal jako případové studie, byla řešena nejen na základě pramenů a literatury, ale došlo vždy i k bádání přímo na místě. Mohl tak být porovnán stav dle dostupné literatury a stav reálný. I díky tomu byl objeven ztracený zvon ze zaniklé obce Litrbachy v sanktusníku poutního chrámu v Chlumu Svaté Maří.

2 Zvon jako nástroj žité víry

2.1 Z nejstarší historie zvonů a zvonařství

Zvuky bicích hudebních nástrojů patří k lidské kultuře a především k náboženským a kultickým účelům od počátku dějin. Nevíme, kdy přesně se začaly hudební nástroje používat, ale archeologické a obrazové důkazy máme z počátků starověku, kdy používali ozvučná dřívka a kameny kmenoví šamani. V nejstarších civilizacích používaly drobné zvonky – nejprve hliněné a později kovové – kněží, kteří je vnímali jako ochranu proti zlým silám, nebo proti negativnímu působení božstev.²⁴

Zvony (resp. zvonky) znaly jako liturgický nástroj i izraelské kmeny, v kterých jej používali kněží z Áronova rodu. Doslovně o tom hovoří nejstarší knihy Bible, například hned v knize Exodus, v kapitole věnované kněžské službě se píše: „*K nárameníku zhotoviš řízu, celou z fialového purpuru. Uprostřed bude otvor pro hlavu, dokola opatřený tkaným lemem jako otvor v krunýři, aby se neroztrhl. Dole na obrubě připevniš granátová jablka z látky fialově purpurové, nachové a karmínové dokola na obrubě a mezi nimi zlaté zvonečky. Zlatý zvoneček a granátové jablko, zlatý zvoneček a granátové jablko budou střídavě dokola na obrubě řízy. To bude mít Áron na sobě, když bude konat službu. Kdykoli bude vstupovat do svatyně před Hospodina a kdykoli bude vycházet, bude se ozývat jejich zvuk, aby nezemřel.*“²⁵ V tomto případě nejde ovšem o zvony evropského typu, ani zvony odlévané, ale spíše o zvonky podobné rolničkám.²⁶ Takové se používaly i v době antické – malé amulety v podobě zvonků a rolniček jsou součástí římské i řecké náboženské a pověrečné praxe. Podobně byly malé zvonky i součástí chrámových staveb, kde byly rozechvívány větrem a sloužily tedy jako drobné zvonkohry. V světském prostředí byly různé druhy zvonků, cimbálů a ozvučných kovů nástrojem signalizace a svolávání. Ať už se tak ohlašoval začátek trhu nebo signalizovalo nebezpečí.

Potřebu signalizace v prostředí křesťanském objevujeme již v nejstarších mnišských společenstvích, na což upozorňují autoři knihy *Pražské zvony*.²⁷ V kláštorech,

---

²⁴ URBAN, Jan. Zvony, FF UK Praha, 2008, s. 7.

²⁵ Exodus 28, 31–35.

²⁶ RYBIČKA, Antonín. O českém zvonařství. Studie kulturní, kterou dělal Antonín Rybička, Praha 1883, s. 4.

²⁷ KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. Pražské zvony. V Praze: Rybka, 2005, s. 14.

vznikajících na území Francie, ale i Egypta nebo Palestiny, se pro svolávání bratrů a řízení života používaly dechové nástroje (latinsky *tuba*). Takové nařízení lze nalézt například v Regulích sv. Pachomia, zakladatele kláštera v Tabennisi v Egyptě. Stejně tak se používaly podobné způsoby svolávání i v Byzanci a v řeckých církvích. Naopak ze západního prostředí máme první zmínky o zvonech z přelomu 5. a 6. století. Kronika Franků zmiňuje, jak jeden z nepřátel clermontského biskupa Sidonia „vstal pln žlučovitého hněvu“, když slyšel zvuk zvonu, zvoucího k modlitbě. Autoři *Pražských zvonů* poukazují na to, že nejen v této kronice, ale ve všech dílech z této doby, je zvon označován latinským výrazem *signum* – znamení. Myslí se tím znamení daná zvukem a nerozlišuje se, zda jde o znamení k útoku nebo svolání k modlitbě.²⁸

Křesťanská legenda nám říká, že autorem prvního zvonu byl sv. Paulín (lat. *Pontius Nolanus Paulinus*), biskup z Noly v Kampánii.²⁹ A právě tato oblast dala zvonu jeho latinské označení. Tato legenda je velmi nepravděpodobná. Pokud má výraz *Campana* původ v Kampánii, tak mnohem pravděpodobněji kvůli bohatým nalezištím mědi – tedy kovu, který je k výrobě zvonů třeba.³⁰ Rozšíření zvonů v rámci západní církve začala posléze podporovat i římská kurie. Papežové Sabinianus a Řehoř Veliký vydávají první regule platné pro celou církev. Za jejich pontifikátů se v roce 590 datuje první zvonění v Římě. V roce 604 pak nařídil papež Sabinianus, aby se zvonem oznamoval čas modlitby.³¹ Tyto zvony nebyly ještě odlévány, ale nýtovány z měděných plechů. Zachovaným příkladem takového zvonu je tzv. St. Patric's Bell v Dublinu.³² Teprve mnišské komunity na přelomu prvního a druhého tisíciletí pravděpodobně vynalezly technologie lití a došlo i k vynálezu zvonoviny.³³

Ve 12. století se pak zvon dramaticky proměnil a získal svůj tvar, který si uchoval dodnes. Jeden z prvních teoretiků kampanologie a zvonářského řemesla, Teofil Presbyter, popisuje ve svém díle *De diversis artibus*³⁴ výrobu zvonů v benediktinských kláštorech a jeho práce nám zachovává i technologické postupy a výpočty při výrobě

---

²⁸ KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. *Pražské zvony*. V Praze: Rybka, 2005, s. 14.

²⁹ MANOUŠEK, Petr Rudolf. *Zvonařství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 24.

³⁰ KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. *Pražské zvony*. V Praze: Rybka, 2005, s. 15.

³¹ MANOUŠEK, Petr Rudolf. *Zvonařství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 24.

³² MICHALSKÝ, Jan. *O Zvonech. Dějiny, význam, svěcení zvonů atd.*, Prostějov 1921, s. 29–30.

³³ KASALOVÁ, Tereza. *Renesanční zvony ve východních Čechách* [online]. Olomouc, 2019. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 6.

³⁴ THEOPHILUS. a ILG, Albert, ed. *Schedula diversarum artium*. I. Band. Wien: Wilhelm Braumüller, 1874. xlvii, 400 s. *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance*; 7.

zvonů. Vznikem zvonu evropského typu vstoupily zvony a jejich výroba do nové epochy – středověku, který se stal zlatou érou zvonařství.

2.2 Role zvonů ve středověku a novověku

Pro dnešního člověka je velmi náročné představit si, jak významná byla úloha zvonů ve středověké a novověké společnosti. Jak ve městech, tak i na venkově, je moderní a postmoderní člověk zvyklý být zahlcen zvuky a ruchy. Zvukový smog je prakticky všudypřítomný a není jednoduché mu utéct. Na jedné straně jde o ruchy vnější – automobilová doprava, tramvaje, hluky průmyslu nebo obchodních center. Na druhé straně jsou tu ale i zvuky, kterými své okolí zahlcujeme sami. Je proto velmi obtížné izolovat jednotlivé zvuky a přemýšlet nad jejich významem.³⁵

Pro středověkého člověka byl zvuk zvonu signálem, kterému rozuměl a který byl snadno rozšifrovatelný. Zvony provázely člověka na každém kroku, a právě ve středověku bylo definováno tzv. sedm ctností zvonu (*Septem virtutes campanae*), které jsou vyjádřeny známým trojverším:

laudo deum verum, plebem voco, congreo clerum,

defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro,

*est mea cunctorum terror vox daemoniorum*³⁶

Což doslovně přeloženo znamená:

Chválím Boha pravého, lid svolávám, shromažďuji kněžstvo,

mrtvé oplakávám, mor zaháním, svátky zdobím

*můj hlas je postrach všech zlých démonů*³⁷

³⁵ BOROVSKEÝ, Tomáš. Zvony a lidé středověkého města: komunikační funkce zvonů v městské společnosti. In: Komunikace ve středověkých městech / Praha: European Social Fund; Opava: Slezská univerzita, 2014, s. 39.

³⁶ FLODR, Miroslav. Komplexní pojetí funkce zvonu v středověkých zvonových nápisech. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Universita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 25–26, č. 23–24 (1977), s. 126.

Česky se toto trojverší objevuje např. na zvonu Vavřinec ve Vysokém Mýtě ve znění: "Aj já zvon Vavřinec, konám povinnou věc, chválu Bohu vzdávám, kněžstvo, lid svolávám, svátky oznamuju, zemřelých lituju, mračna zapuzuju".

První řádek je, jak zdůrazňuje ve své práci profesor Flodr, vázán na primární funkci zvonu – tedy funkci liturgickou.³⁸ Všechny tři výpovědi jsou vázány ke zvonu jako k nástroji řídicímu shromažďování církve – laiků i kněžstva – za účelem slavení liturgie. Druhý řádek pak v obecnější rovině definuje další role zvonu v běžném běhu věcí – oznamoval významné události nejen v průběhu liturgického roku, ale i události významné pro konkrétní lidské životy. Ohlašoval křty, pohřby, svatby, které, byť byly tehdy vázány výhradně na život církve, měly dopad na konkrétní lidský osud, a nikoliv na farní (potažmo městské, či obecní) společenství jako celek. I to je důvod, proč se těchto sedm ctností zvonu – v celé řadě různých úprav a variant – objevuje na těle zvonu jako součást jeho výzdoby prakticky po celou dobu jejich existence.³⁹

Zvony původně existovaly primárně v rámci klášterů a teprve sekundárně se rozšířily i do kostelních staveb. V klášteře byl jejich hlavní úkol svolávání k řádové modlitbě a na mši a tento úkol se jako hlavní přenesl na zvony kostelní. Zvon svým hlasem svolával na bohoslužby a pobožnosti v průběhu celého dne a jeho zvonění se v tomto směru rychle stalo součástí běžného života.

Už nejstarší české legendy a kroniky nám dokládají užívání zvonu k liturgickým a církevním účelům. O využívání zvonu jako nástroje ke svolávání věřících hovoří například *Gumpoldova legenda*, když popisuje smrt svatého Václava.⁴⁰ Stejně pak o této události hovoří i *První staroslověnská legenda*, které také zdůrazňuje úlohu zvonu, na jehož signál kníže Václav spěchal do kostela.⁴¹ V *Kosmově kronice* (a u jeho pokračovatelů) se můžeme dočíst o zvonech hned na více než třech desítkách míst. Jde například o válečnou výpravu do Polska v roce 1039, kdy kníže Břetislav přivezl „na sto vozích ohromné zvony a poklady Polska“.⁴² Velmi často jsou zvony zmiňované jako nástroj spojený s oslavou. Když v roce 1092 do Prahy přijel nový kníže Břetislav II.,

---

³⁷ Překlad autor.

³⁸ FLODR, Miroslav. Komplexní pojetí funkce zvonu, s. 127.

³⁹ Ibidem, s. 128.

⁴⁰ „Když po kuropění nadešla doba ranních hodinek, sotvaže zazněl zvon, vyskočil čile, jak již bylo jeho zvykem, z lůžka, rychle pospíchal do kostela.“ ZACHOVÁ, Jana, ed. Legendy Wolfenbüttelského rukopisu. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2010. 207 s.

⁴¹ „Časně zrána zvonili na jitřní. Jakmile Václav uslyšel zvon, řekl: Díky tobě, Pane, že ses mi dal dočkat tohoto jitra. I vstal a šel na jitřní.“ Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1976. 377 s.

⁴² „...centum plaustis ducunt immensas campanas et omnes Poloniae gazas.“ KOSMAS a EMLER, Josef, ed. Prameny dějin českých. Díl II, Kosmův letopis český s pokračovateli = Fontes rerum Bohemicarum. Tom II, Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus. Překlad Václav Vladivoj Tomek. V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1874, s. 77.

uvítal jej biskup Kosmas a „*zvoněním zvonů v kostelích též lid jej radostně uvítal*“.⁴³ Stejně tak se o zvonech dočteme při nástupu Soběslava I. a od té doby je zvonění kostelních zvonů leitmotivem kronikářského záznamu každé významné oslavné události v pražském prostředí.⁴⁴

Zvony byly využívány i jako součást politického a církevního boje, jako když zakázal biskup Mikuláš z Újezda a Riesenburka (v rámci politického boje mezi králem Václavem a jeho synem Přemyslem) v roce 1249 všem kostelům v diecézi zvonit celým plénem a všechny kostely směly používat jen dva nejmenší zvony.⁴⁵ To – a společně s tím známá pověst o tom, že král Václav I. nesnášel zvuk kostelních zvonů a v místě svého pobytu je zakázal využívat⁴⁶ – jsou velmi dobré doklady pro předpoklad, že ve 13. století byly zvony nejen běžným liturgickým nástrojem, ale byly i velmi rozšířené a kostely jich měly často i větší množství (můžeme již hovořit o zvonových souborech). Specifikou rolí zvonu, na hraně liturgického a politického účelu, bylo využívání zvonů při obřadech exkomunikace a při vyhlášení interdiktu, jak dokládají záznamy ze 13. a 14. století.⁴⁷

O významu zvuku zvonu pro středověk svědčí i fakt, že absence jejich zvonění je stejně zdůrazňována, jako zvonění samotné. Když se po bitvě na Moravském poli v Čechách ujal krátce vlády braniborský markrabě Ota V., zakázal vstup zvoníkům a kléru do areálu Pražského hradu a trvalo dva roky, než bylo zvonění obnoveno.⁴⁸

Mimo liturgické prostředí se s jistotou začaly zvony prosazovat ve středoevropském (a speciálně českém) prostředí na přelomu raného a vrcholného středověku, tedy někdy ve 12. století. Úplně přesně to stanovit nelze proto, že k tomu existuje jen velmi málo pramenů. Zvony, stejně jako jakýkoliv jiný nástroj signalizace nebo veřejné komunikace, byl natolik samozřejmou součástí života, že se na jeho funkce poukazovalo jen výjimečně. Je velmi pravděpodobné, že k světským účelům se zvon

---

⁴³ „...*tibiis et tympanis et per ecclesias pusantibus campanis plebs laetabunda suscepit*“ KOSMAS a EMLER, Josef, ed. *Prameny dějin českých*, s. 132.

⁴⁴ Vjezd krále Václava do Prahy roku 1249.

⁴⁵ RAJTEROVÁ, Petra. *Kariéry biskupů ve 13. století*, FF UK, 2010, s. 23.

⁴⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého I*. Praha: Odeon, 1968. s. 372.

⁴⁷ Např. *Kronika zbraslavská*. Překlad Jan Václav Novák. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905, s. 579. Zde se popisuje exkomunikace členů řádu františkánů v roce 1334 v Praze.

„*A proto oni kněží, kteří k tomu byli určeni, vysokým hlasem jali se, zhasivše svíce a udeřivše ve zvony, tyto bratry žebravé z moci stolice apoštolské vylučovati z církve.*“

⁴⁸ KOSMAS a EMLER, Josef, ed. *Prameny dějin českých*, s. 340.

začal užívat nejprve v italských a následně francouzských zemích, kde byly zvony také nejčastěji užívány.

V Itálii, zmítané častými válkami drobných městských států, se začalo používat zvonění signalizační ke svolání obyvatel (vojska) do zbraně. Ve 14. a 15. století se tento specifický druh zvonění přenesl do německých zemí a do Čech, a přinesl s sebou také původní italské pojmenování. Ve staré češtině (doložitelně až od 16. století) se objevuje slovo „*lermo*“, které je převzaté z německého „*alarmen*“. Jde o specifický výstražný druh zvonění, ve středoevropském prostoru typicky pouze jednou stranou zvonu (tzv. hrana). Původní význam pojmu „*lermo*“ je zkomolené italské „*all'arme*“, tedy „do zbraně“.

Podobný druh signalizace byl využit například během obléhání Prahy v prosinci 1310, kdy se spojenci Jana Lucemburského uvnitř města dohodli na vydání Prahy a podle *Zbraslavské kroniky* použili jako signál zvuk kostelního zvonu ve věži chrámu Panny Marie před Týnem. Petr Žitavský doslova píše, že „*Berngerus, autem sacerdos, cum quibusdam sub silencio turrim beate Virginis ascendit, campanam semel bis et tercio sonare fecit. Ad hunc sonitorum exercitus se movit, ad prelia disponit, et ad civitatem festinat.*“⁴⁹

Od 13. a 14. století se začala i liturgická funkce zvonů rozšiřovat a zformovala se do tradice, kterou v českém prostředí označujeme jako „klekání“, jde o pravidelnou modlitbu *Anděl Páně* třikrát denně – ráno, v poledne a večer. Nejčastěji při svítání, v pravé poledne a při setmění. Zvyk modlit se *Anděl Páně* sahá až k Františkovi z Assisi, který se na svých cestách dostal až na Blízký východ (v roce 1219). Zde na něj a jeho spiritualitu udělali velký dojem islámští muezzini, kteří pětkrát za den z minaretu vyzývali k modlitbě a chvále Boha. Tato modlitba (tzv. *salát*) tvoří jeden z pěti pilířů islámské víry a každý muslim je musí provádět v poledne, odpoledne, za soumraku, v noci a za úsvitu.

Když se František opět vrátil domů, chtěl tento zvyk, třeba ve změněné podobě, zavést v našich zemích. Napsal řádovým představeným, tedy kustodům toto: „*A jeho chválu zvěstujte a kažte všem lidem tak, aby každou hodinu, a když vyzvánějí zvony, vždy*

---

⁴⁹ „*Kněz však Bernger s některými dalšími mlčky vystoupil na věž blahoslavené Panny, zvonem jednou, dvakrát i potřetí zazvoniti dal. Na tento zvuk vojsko se hnulo, rozestavilo se k boji a spěchalo k městu.*“ EMLER, Josef, ed. *Prameny dějin českých*. Díl IV, svazek 4., 5. *Fontes rerum Bohemicarum*. Tom IV. V Praze: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1884, s. 172.

veškery lid na celé zemi vzdával chválu a dík všemohoucímu Bohu.“ (List kustodům).⁵⁰
Ve svém dalším listu – adresovaném vládcům – pak vyjádřil stejné přání: „A vzdávejte Pánu mezi lidem sobě svěřeným tu velkou čest, že bude každý večer nějakým znamením ohlašováno, že všechen lid má vzdávat chválu a dík Bohu, všemohoucímu Pánu.“ (List vládcům lidu).⁵¹

To však ještě není klasické zvonění klekání tak, jak jej známe dnes, jde spíše o obecnou proklamaci než o praktickou implikaci liturgického zvyku. Ale můžeme to považovat za začátek a rozhodně je třeba zásluhy přičíst práci menších bratří. Byl to totiž blahoslavený Benedikt de Sinigard z Arezza, kdo v roce 1241 zavedl v Arezzu pravidelnou večerní antifonu *Angelus Domini locutus est Mariae*, a zároveň přikázal, aby se k tomu dávalo znamení klášterním zvonem. V roce 1993 se nad jeho hrobem pomodlil Anděl Páně papež Jan Pavel II., který zde řekl „...*stojíme na místě, kde se díky tomuto muži zrodila modlitba Anděl Páně...*“⁵²

Svatý Bonaventura z Bagnoreggia, generál františkánského řádu, na generální kapitule v Pise 1263 radil svým bratřím: „*Bratři ať vedou věřící k tomu, když se v klášteřích zvoni ke kompletáři, aby třikrát pozdravili Marii. Ať to dělají týmiž slovy, kterými Marii pozdravil anděl Gabriel, tedy Ave Maria.*“⁵³

V roce 1327 je dosvědčeno večerní zvonění k modlitbě i v Římě. Pro lidi ve středověku bylo toto zvonění znamením, že den skončil, městské brány se zavírají, ohniště přikrývá, brzy bude čas jít na lože. Papež Jan XXII. nařídil roku 1318, že při každodenním večerním zvonění je třeba pozdravit Pannu Marii trojím *Ave*.⁵⁴

„*Z roku 1317/18 máme první zprávu o zvonění k modlitbě ráno, a to z města Parmy v severní Itálii. Polední zvonění se prosadilo nejpozději. Poprvé se nám dochovalo z Prahy, a to z roku 1386. Protože se v poledne vzpomínalo na Ježíšovo ukřižování, zvonilo se nejdříve jenom v pátek, aby se nezapomínalo na páteční modlitbu Tenebrae*

---

⁵⁰ FRANTIŠEK. Spisy a myšlenky sv. Františka z Assisi. Překlad Leander Brejcha. V Praze: B. Stýblo, 1915. s. 24.

⁵¹ Ibidem, s. 24.

⁵² EGGER, Gottfried. Der Engel des Herrn: Meditation der Menschwerdung Gottes. Kanisius Verlag. Freiburg, 2001, s. 12.

⁵³ Ibidem, s. 13.

⁵⁴ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice. Praha, 2010, s. 16.

factae sunt – Nastala tma, když ukřižovali Pána. Páteční modlitba se v některých oblastech uchovala dodnes, například v Jižním Tyrolsku.“⁵⁵

K tomuto pátečnímu zvonění na památku ukřižování se zvoní většinou umíráčkem, nebo naopak největším zvonem souboru. Podobně se toto zvonění zachovalo i na Moravě.⁵⁶

2.3 Nadpřirozená moc zvonů a pověsti o zvonech

Zvony jsou v mnoha směrech výjimečné liturgické nástroje. Nejen, že jsou velmi nákladné na pořízení, ale mají i vysokou životnost a při správném způsobu výroby (odlití) a správném používání, mohou vydržet mnoho stovek let. Zvony byly často personifikovány. Koneckonců, mají jména jako lidé, mají hlas jako lidé a každý zvon má i srdce. Obřad, kterým se zvony uvádějí do života – žehnání zvonu – je velmi podobný křtu. Zvon získává své jméno, polévá se svěcenou vodou a dříve se pomazával i oleji. V průběhu času tak zvony získaly zcela specifické postavení v lidových pověstech a příbězích.

Nejznámější a obecně rozšířenou pověstí evropského kulturního okruhu je ta, že zvony v období velikonočního tridua odlétají do Říma. Lidová slovesnost si tímto způsobem vysvětlovala mlčení zvonů v období mezi Zeleným čtvrtkem a Velikou nocí Vzkříšení, kdy podle prastaré tradice „mlčí“ zvony na zdůraznění vážnosti liturgického období, kdy si křesťané připomínají umučení a smrt Ježíše Krista.

Zvony se také někdy měly rozeznít samy od sebe, aniž by jim k tomu pomohla ruka zvoníka. Jednu z takových pověstí připomíná i Alois Jirásek, který píše, že když umíral Karel IV. tak:

„... zazvučel zvon na věži svatovítské, ráz, dva, po třetí, a hned po těch hučivých ranách ozval se umíráček a zněl žalostivě.

Všichni kolem lože se lekli, jen královou tváří rozlil se svit svatého klidu, a tichým, mírným hlasem promluvil: „Slyšíte! Pán mne volá. Bůh budiž s vámi na věky!“ V ten okamžik chvátal svatovítský zvoník žasna k věži. Byla zavřena, klíče

⁵⁵ EGGER, Gottfried. Der Engel des Herrn: Meditation der Menschwerdung Gottes. Kanisius Verlag. Freiburg, 2001, s. 15.

⁵⁶ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice. Praha, 2010, s. 16.

měl u sebe, a umíráček zvonil! Chvatně otevřel, hnal se po schodech vzhůru. Tam ustrnul, jako přimrazen stál a hleděl.

Umíráček zvonil sám a té chvíle také všechny ostatní, hrubé zvony. Houpaly se samy od sebe a zvonily, hlaholily. Tak bylo na věži svatovítské, tak bylo na všech věžích. Příval zvonových hlasů zaléval všecku zarmoucenou Prahu a za toho trudně velebného hlaholu nesla se duše dobrého, slavného krále, otce vlasti, do věčné slávy, kde „nebeské je dvorstvo krásné.“⁵⁷

Nesmírně časté jsou také pověsti o zvonech a celých kostelech, které se pro hříšnost obyvatel kraje propadly do země. I tuto pověst nám zachytil Jirásek.⁵⁸ Schované, ukryté, nebo do země propadlé zvony v pověstech často vyhrabou prasata, ať už domácí, nebo divoká.⁵⁹ Tak, jak je to ve zkoumaném regionu známo například v Chlumu Svaté Maří. Velmi známá je také pověst o vzniku loretánské zvonkohry v Praze na Hradčanech. Tedy pověst o matce, která nechala za každé své dítě, zemřelé během morové rány, odlít jeden zvonek. Když pak sama zemřela, začaly všechny zvony hrát melodii, kterou se duše dětí loučily se svou matkou.⁶⁰

---

⁵⁷ JIRÁSEK, Alois. Staré pověsti české. Vydání první. V Praze: Státní nakladatelství, 1936, s. 128.

⁵⁸ Ibidem, s. 288.

⁵⁹ URBAN, Jan. Zvony, FF UK Praha, 2008, s. 88.

⁶⁰ JUNGMANNOVÁ, Pavla. Pověsti o zvonech, zvonářích, zvonících a zvoníčkách. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2003, s. 29–31.

2.4 Způsoby užívání zvonů od 17. do 20. století

Zvonová pravidla, zvyky a dokonce i závazné zvonové řády se ustálily v době baroka a od 18. století můžeme hovořit skoro v celé střední Evropě o neměnných tradicích, které se lišily dle místa. Tradiční regiony Čech si tyto tradice hojně udržely až dodnes, ale především ve velkých městech nebo v pohraničí došlo k přetrhání těchto tradic a dnes se jen těžko obnovují, neboť nejčastěji se předávaly tyto zvyky mezi zvoníky ústně.

Nejčastějším zvoněním bylo samozřejmě zvonění *Anděl Páně* (klekání), jehož vznik je popsán výše. Pojem „*klekání*“ je odvozen od úkonu modlitby, který je s tímto zvoněním spojen. Až do pozdního 19. století se především ve venkovských oblastech skutečně lidé při tomto zvonění zastavovali a případně poklekali k modlitbě. Zvoní se buď nepřetržitě, nebo v třech blocích a trvá přibližně tři minuty. Tedy dobu, která je nutná k odříkání celého textu modlitby. Po večerním zvonění *Anděl Páně* se v některých regionech zvoní menším zvonem ještě za duše v očistci.⁶¹

Každý kostel měl většinou zvláštní zvon, užívaný pro ohlašování úmrtí – tzv. umíráček. Toto zvonění se lišilo v rámci regionů. Obecně se ale dá říct, že zvonění umíráčku známe ze všech regionů nejpozději z období baroka a zvon se rozeznával bezprostředně poté, co se farář (kostelník) dozvěděl o úmrtí člena farnosti. Poprvé umíráček zvonil tzv. hodinku, to je zvonění hned po úmrtí. Rytmus tohoto zvonění je jiný než běžně; většinou se dvakrát zvoní na jednu stranu zvonu tzv. podtrhnutím. Zvon tedy vydává vždy dva krátké údery těsně za sebou. V poledne téhož dne (nebo následujícího) zvonil zvoník tzv. hranu větším zvonem, ale opět specifickým rytmem – poloviční frekvencí (zvonění jen na jednu stranu zvonu s vynecháním druhého úderu). „*Těsně před pohřbem byl svoláván lid zvoněním praepuls a v průběhu pohřbu se zvonily tzv. doprovody nebo provody.*“⁶²

Z liturgického pohledu je významné zvonění v průběhu mše svaté.⁶³ Tato zvonění se dle regionů lišila opravdu významně, ale většinou šlo především o zvonění během proměňování a pozdvihování, aby lidé v okolí kostela věděli, že dochází k transsubstanciaci a mohli se odpovídajícím způsobem pomodlit k Nejsvětější svátosti.

⁶¹ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice, s. 16.

⁶² KASALOVÁ, Tereza. Renesanční zvony ve východních Čechách. Olomouc, 2019. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 15.

⁶³ MANOUŠEK, Petr Rudolf. Zvonařství. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 17.

Zvonit se také mohlo při čtení evangelia, k zpěvu *Sanctus* (díky tomu dostal zvon užívaný během mše název sanktusový a malá věž nad presbytářem označení sanktusník), k zpěvu *Te Deum* atp.⁶⁴ V Čechách se tato tradice vytratila v období komunismu a zcela zmizela po druhém vatikánském koncilu. V Německu se ale například udržela dodnes.

Asi nejčastějším, dodnes užívaným, liturgickým zvoněním je obecné svolání k bohoslužbě, resp. ke mši svaté. V tradičních regionech se toto zvonění liší podle významu konkrétního dne, tedy svátku, který se slaví. Jinak se svolává ke mši ve všední dny, jinak ve svátky a jinak o slavnostech. Většinou se dnes zvoní cca 30 minut před mší a pak několik minut před jejím začátkem znovu, větším množstvím zvonů. Dříve nebylo neobvyklé, že se svolávalo třikrát – hodinu, půlhodinu a několik minut předem.⁶⁵

Specifickým zvoněním jsou dvě zvonění spojená úzce s připomínkou vykupitelské smrti Ježíše Krista. Na Moravě je dodnes zachované ve velkém množství regionů zvonění v pátek ve tři hodiny odpoledne⁶⁶ na připomínku smrti na kříži, v jiných regionech (typicky třeba právě na Loketsku) pak bylo zase obvyklé zvonit ve čtvrtek v podvečer na připomínku smrtelné úzkosti Krista v Getsemanské zahradě⁶⁷ (tzv. zvonění Angst Christi).⁶⁸

Posledním druhem liturgického zvonění je oznamování začátku neděle (slavnosti), které se zvoní v předvečer vlastního svátku. Vychází z křesťanského pojetí času, kterým slavnost začíná vždy již západem slunce předchozího dne. Toto zvonění je dodnes zachované v Bavorsku, ale i v některých regionech Moravy.⁶⁹

Kromě těchto zvonění čistě liturgických byly kostelní zvony užívány i při pověrečných praktikách, jako je zvonění proti mrakům, které mělo odhánět bouře a blesky. V českém prostředí proti tomu bojoval císař Josef II., který je považoval za nebezpečné. Existuje totiž mnoho svědectví, že pohybující se zvony naopak způsobily zásah blesku do věže kostela.

---

⁶⁴ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice, s. 16.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ MANOUŠEK, Petr Rudolf. Zvonařství. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 17.

⁶⁷ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice, s. 16.

⁶⁸ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 167.

⁶⁹ LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice, s. 16.

3 Zvonařství a zvonové fondy Loketska a Chebska

3.1 Chebské zvonařství do třicetileté války

Pro region Loketska byly vždy nejvýznamnější zvonařské dílny, které sídlily v blízkém Chebu. Jakkoliv zde samozřejmě můžeme nalézt i velké množství zvonů, pocházejících od zvonářů z Čech i Saska, můžeme konstatovat, že role chebských dílen byla naprosto zásadní, což dokládá fakt, že zvony všech kostelů, mapovaných v této práci, pocházely z drtivé většiny z Chebu.

Bylo to dáno především tím, že zatímco zvonařství na území vlastního Loketska bylo často časově omezené a provozovali je pouze jednotlivci, tak v Chebu existovaly litecké a zvonařské dílny kontinuálně od raného novověku až do pozdního 19. století. Často byly jednotlivé rodiny společně spřízněny a dá se tak hovořit o několika velkých zvonařských dynastiích.

Nejstarší chebští zvonáři jsou pro nás zatím velkou neznámou, což je dáno především absencí relevantnějších pramenů. Jako první je nám proto znám až zvonář **Michael Blatzer /Platzer** (zmiňován v letech 1510–1544), který působil v Chebu v první polovině 16. století. Jeho existence je ale z mého pohledu sporná. V roce 1504 byly ve Wunsiedlu vykopány zvony, ukryté během husitských válek, které nově přelil chebský zvonář.⁷⁰ Pravděpodobně se v tomto případě jednalo již právě o Michala Blatzera, jehož rodina pocházela z Chebska, kde máme o tomto jméně záznamy již ze 14. století, kdy rodina tohoto jména (Blatzer/Platzer) žila Tršnicích a v Žírovicích. Ještě v roce 1946 žila statkářská rodina Platzerů v Nebanicích u Chebu a podle německých badatelů je ztotožnitelná s rodinou prvního doložitelného chebského zvonáře.⁷¹

Podle německé literatury v roce 1510 ulil tento zvonář „velký“ zvon pro chebský kostel svatého Mikuláše a obdržel za to odměnu 228 zlatých a 40 krejcarů. Pro poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie a svaté Máří Magdaleny v Chlumu Svaté Maří měl odlít v roce 1544 zvon, který byl následně přelit v roce 1684. Je velmi zvláštní, že tento zvon byl v řečeném roce přelit Baltazarem Platzerem. Podle nápisu na zvonu i zmínek

---

⁷⁰ RÖTTGER, Bernhard Hermann. Landkreis Wunsiedel und Stadtkreis Marktredwitz. Die Kunstdenkmäler von Bayern, VIII. Regierungsbezirk Oberfranken, Band 1. München 1954.

⁷¹ HAMPERL, Wolf-Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 404.

v tamní farní kronice byl přelit kvůli prasklině, která se objevila kvůli častému (a zřejmě špatnému) užívání zvonu. Nápisy na zvonu jsou – možná i z důvodu shody jmen svých litců – poněkud zmatečné.

Latinský nápis na východní straně chlumského zvonu se týká roku odlití zvonu a zní:

*ANNO 1544 OLIM FVSA FREQVENTI / PIOQVE POPVLI VSV RVPTA / EGRENSI
INCIVITATE FVI REVSA / ANNO 1684 IN OCTOBRI*

Na protilehlé straně zvonu je pak nápis:

*HONORI CAMPANA HAEC DEDICAT EST / S: JOSEPHI SPONSI B: V: MARIAE / IN
MONTE CVLMENSI DISTRICTVS / CVBITENSIS MIRACVLIS CLARAE*

Po obvodu zvonu je v jeho spodní části umístěn nápis:

*CRVCIGERICVM RVBEA STELLA LOCI HVZVS PATRONI FIERI ET REPARARI
FECERVNT GOSSEN MICH BALZER PLATZER ANNO 1544*

Nabízí se otázka, zda nebyly nápisy na tomto zvonu badateli špatně čteny a zda nebyly vytvořeny dvě osoby z jedné. Podle mého názoru může být situace taková, že nápis vůbec nezmiňuje původního litce zvonu, ale jen Baltazara Platzera z roku 1684. Vročení 1544 se pak týká jen a pouze roku odlití zvonu původního, aniž by bylo řečeno, kdo by jeho autorem. Mělo by to být předmětem dalšího výzkumu, neboť takový objev by mohl prakticky vymazat z dějin nejstaršího chebského zvonáře.

3.2 Chebské zvonářské rody v letech 1648–1848

Další století prozatím neexistují prameny, které by dokládaly existenci zvonářů v Chebu, a to až do chvíle, kdy se do něj přistěhoval **Georg Hirschfeld** (zmiňován v letech 1645–1663).⁷² Podle tvrzení některých pramenů se v Chebu dokonce narodil, a to v roce 1618, ale nelze to dokázat s jistotou. Během svého krátkého chebského působení v letech 1645–1650 odlil zvony pro Neualbenreuth v Bavorsku, pro Smrkovec

---

⁷² HAMPERL, Wolf–Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 406.

(*Schönficht*) ve Slavkovském lese,⁷³ pro Kostelní Břízu (dnes tento zvon visí ve zvonici v Krásně)⁷⁴ a pro Tatrovice (jakkoliv je například farní kronikou tento zvon chybně datován do roku 1680, jak se píše dále v práci).⁷⁵ Po roce 1653 už na zvonech jako místo odlití uvádí tento zvonař saský Freiberg. Je otázkou, z jakých důvodů město opustil, mohlo se jednat i o důvody hospodářské, neboť hornické Sasko bylo v té době centrem evropského litectví a průmyslu.

V následujícím období v Chebu žádný zvonař nebyl. Kromě absence jakýchkoliv zvonů odlitých v této době v Chebu to jasně vyplývá i z prosté skutečnosti, že většina obcí a měst, které řešily pořizování nových zvonů, se obracely na zvonaře i velmi vzdálené. Ať už to byli zvonaři z Norimberku (zvony pro Pomezí nad Ohří roku 1659 a Horní Lomany roku 1666), Plzně (zvony v Chodově a Lubech z let 1658 a 1660) nebo dokonce pražský zvonař Mikuláš Löw (Chlum Svaté Maří, 1668).

Na konci 17. století došlo v celé střední Evropě k prudkému nárůstu počtu zvonařů a lijců, což je zapříčiněno vyšší dostupností rudy v rychle se rozvíjejícím Krušnohoří a nejen tam.

Od počátku 80. let 17. století se v Chebu objevují práce zvonaře **Balthasara Platzera** (1650–1723), který je německými autory považován za pravnuka zvonaře Blatzera z 16. století.⁷⁶ Právě on stál u zrodu chebské zvonařské tradice, které pak pokračovala nepřetržitě až do 20. století. Jsou mu připisovány zvony v klášteře v Teplé (1679), Velichově (1683), ve městě Teplá (1685), Lesné (1685 a 1687), Lubech (1690), Kopanině (1710), Starém Hrozatově (1710), Milhostově (1714), Sedleci (1720), Bochově (1721) a Andělské hoře (1721). Tento zvonař realizoval velké množství zakázek i na území dnešního Německa, a to jak v Sasku, tak v Bavorsku. Namátkou můžeme zmínit zvony pro klášter ve Waldsassenu. Velmi aktivní byl také jako litec, neboť v účtech města Chebu se velmi často nachází jako dodavatel veřejných zakázek – oprav kašen, vodovodů, nebo výroby svíců a zvonků na radnici.

---

⁷³ Podle pramenů na sobě měl nést nápis WENZESLAVS ERIT PATRONUS NOSTER IN AEVUM / GEORG HIRSCHFELD IN EGER 1650.

⁷⁴ LUNGA, Radek a ROHÁČEK, Jiří. Umlčené hlasy. Praha 2020, s. 489–490.

⁷⁵ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 48.

⁷⁶ HAMPERL, Wolf-Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 406.

Po odchodu Balthasara Platzera na odpočinek se zvonařské dílny ujal jeho zeť (manžel dcery Barbary) **Johann Georg Keilhau** (cca 1670–1722), jenž ale velmi brzy zemřel. Za svého nástupce si vybral mladého **Franze Vidala** (zmíněn 1723–1739),⁷⁷ který v dílně pracoval pravděpodobně již od roku 1720. Narodil se roku 1697 v městečku Forni Avoltri v severní Itálii, která tehdy patřila k Rakousku. Vyučil se ve Vídni u svého krajana a příbuzného Baptista di Val (toto jméno se ještě objeví) a poté se přestěhoval do Chebu, kde převzal dílnu Balthasara Platzera. V roce 1737 si vzal dceru Johanna Keilhaua (tedy Platzerovu vnučku) Annu Sabinu, čímž se stala dílna opravdu rodinným podnikem. Franz Vidal byl nesmírně produktivní a navíc působil v době vrcholící hospodářské i společenské konjunktury, kdy se společnost konečně vzpamatovala z následků třicetileté války.

Jeho prvním známým dílem je zvonek z kostela Navštívení Panny Marie v Chebu, který je dnes ve sbírkách tamního muzea. Nachází se na něm nápis „*Franz Vidal goß mich in Eger 1725*“. Ve stejném roce vyrobil tento zvonařský mistr také zvon pro špitální kostel v Horním Slavkově a kapli v Mokříně na Mariánskolázeňsku. V roce 1726 vytvořil Franz Vidal kompletně nový zvonový fond pro loketský kostel svatého Václava.⁷⁸ Tyto zvony byly bohužel všechny zničeny během první a druhé světové války. Podobně jako většina chebských zvonařů, tak i Vidal dodával zvony i mimo Chebsko a Loketsko (např. Wondreb, Weiden atp.), ale já se omezím na výčet zvonů ve sledovaném regionu, tj. zvony pro kapli ve Dvorech u Lokte (1731), kostel v Nové Vsi (1731), dva zvony (*Vavřinec* a *Florián*) pro poutní kostel ve Svatoboru (1732) a zvony pro kostel v Nejdku (1734). Na konci svého života požádal svého vídeňského mistra (Baptista di Val), aby mu poslal nějakého schopného učedníka, který by po něm převzal živnost. V roce 1739 již na účtech najdeme místo Franze Vidala jeho ženu Sabinu, která se podepisuje jako „*vdova*“.⁷⁹ Ona sama (resp. její dílna) pak dodala zvony pro Ostroh (1739) a zvon dodnes visící ve Františkových Lázních.

Po smrti Franze Vidala převzal jeho dílnu učeň jeho vídeňského mistra **Johann Georg Jordan** (1717–1763)⁸⁰ a brzy na to se, jak bylo tehdy zvykem, s vdovou po majiteli

---

⁷⁷ HAMPERL, Wolf–Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 407.

⁷⁸ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 162.

⁷⁹ „*Anna Sabina VIDALIN Wittib goß mich in Eger*“ je nápis na zvonu ve Františkových Lázních

⁸⁰ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Biografický lexikon sokolovského regionu: lexikon malířů, grafiků, sochařů, architektů, stavitelů, fotografů, spisovatelů, publicistů, kronikářů, historiků, vlastivědců, archivářů, lingvistů, filozofů, skladatelů, geologů atd. 1. vyd. Sokolov: Fornica, 2009, s. 151–152.

dílny oženil. To se stalo 30. ledna 1740 a v návaznosti na tento akt získal ještě téhož roku také status měšťana chebského. Po smrti své ženy v roce 1743 se pak znovu oženil a měl několik dcer. Z jeho děl v regionu dnešního Karlovarského kraje můžeme jmenovat zvony v kostele v Liboci u Kraslic (1740), v kostele svaté Anny v Chebu (1742), v Třebeni (1743), v Čisté (1744) a ve Staré Roli (1747). Pro samotný Cheb odlil dva velké zvony v kostele svatého Mikuláše (1747). Větší z nich (tzv. *Stürmerin*) měl 3341 kg a menší (*Apostelglocke*) úctyhodných 2800 kg. V padesátých letech vytvořil zvony pro Chodov (1751), gongy pro Horní bránu v Chebu (1751), zvon pro Jindřichovice (1755) a Dolní Žandov (1760). Podobně jako jeho předchůdci dodával i větší množství liteckých prací pro Cheb a okolí. Po jeho smrti převzala dílnu jeho žena Anna Rosina, která jako vdova dodala zvony pro Bečov nad Teplou (1763) a tři zvony pro kostel svaté Máří Magdaleny v Karlových Varech (1763).

Protože zvonář Johann Jordan zemřel bez mužských dědiců (což se ukazuje jako velký problém chebských zvonářů), převzal jeho dílnu mladý tyrolský mistr **Matthias Daniel di Val** (1735–1821).⁸¹ Ten se stal zakladatelem slavné chebské litecké rodiny, která ovlivňovala podobu zvonových fondů širokého regionu až do druhé poloviny 19. století. Matthias di Val pocházel z italského Sigiletta a byl příbuzným vídeňského zvonáře téhož jména. Právě ten jej doporučil do učení ke svému bývalému žákovi Jordanovi v Chebu, kam přišel Matthias v roce 1750, když mu bylo pouhých patnáct let. Zde se vyučil nejlepším tradicím vídeňského liteckého řemesla a po smrti svého mistra vedl společně s vdovou Annou Rosinou celou dílnu. V roce 1768 se oženil s Jordanovou dcerou Marií Annou a v pouhých osmadvaceti letech se ujal samostatného vedení celé zvonářské a litecké dílny.

Šlo o jednoho z nejaktivnějších, nejpracovitějších a nejplodnějších mistrů celého barokního období. Jeho první dílo známe z roku 1765, jedná se o zvon z Pivoně u Stříbra, kde přelil (zřejmě puklý) zvon od Franze Vidala z roku 1728. Zvon nese nápis „*Matthias di Vale goß mich in Eger 1765*“. Následovaly zvony ve Dvorečku u Františkových Lázní (1767), v Nové Vsi u Bečova (1773), ve Stříbře (1774), v Čisté (1778), ve Skalné (1781) a v Libé (1792 a 1799). Anton Gnirs zmiňuje z dílny Matthiase Di Val také největší zvon celého Chebska, který měl viset ve věži kostela v městečku Teplá. Tento zvon měl vážit více než 5 tun (107 centů staré norimberské

---

⁸¹ HAMPERL, Wolf-Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 408.

míry) a kromě nápisů dedikačních měl nést také nápis „*Mich hat gegossen Matthias de Valle in Eger*“. Tento zvon byl nicméně odebrán během prvoválečné rekvizice a Gnirs jej osobně neviděl.

Na sklonku svého života se více než zvonařskému řemeslu věnoval projektování hasičských zařízení, z nichž některá si dokonce nechal patentovat. Po roce 1800 postupně předal svou dílnu svému synovi a zemřel v roce 1821 v požehnaném věku 85 let.

Christoph Di Val (1775–1826)⁸² převzal dílnu po svém otci, u kterého se také vyučil a rozvinul jeho technologie a litecké řemeslo. Narodil se 4. 12. 1775 v Chebu a tam se také roku 1805 oženil. Vzal si Marii Josefu z bohaté kupecké rodiny Hechtů. Bohužel, jeho žena zřejmě krátce po svatbě zemřela, neboť se v roce 1808 ženil znovu a bere si za ženu sestru své zemřelé manželky, Marii Elisabethu, se kterou měl sedm dětí.

Doložitelně pocházejí z jeho dílny zvony v Nebanicích (1803) a ve Dřenicí (1805). Mimo Chebsko je to pak zvon pro kostel ve Třech Sekerách u Plané (1806). Opravdu mimořádnou zakázkou bylo přelití zvonu *Stürmerin* ve věži chebského kostela svatého Mikuláše. Tento zvon se roztavil během požáru Chebu 6. června 1809. Znovu odlit byl Christophem Di Val 30. října 1811 v původní velikosti.⁸³ Nově odlit byl i *Apostelglocke*. Oba pocházely z dílny Di Valova předchůdce Jordana. V témže roce (1811) byl odlit také prostřední zvon pro kostel ve Skalné u Chebu.⁸⁴ Následovaly zvony pro Kynšperk (1817), Chlumeček (1819), Maškov (1822) a Marktredwitz (1824).

Zvonař Christoph Di Val zemřel náhle na infarkt 8. 3. 1826 a přežil tak svého otce o pouhých pět let.

Dílnu převzala vdova **Elisabeth Di Val** (1788–1874). Jako samostatná zvonařka – byť na odbornou práci najala mistra Friedricha Heinze – je autorkou zvonů pro Horní Lomany (1828), Čistou (1828), Milíkov (1828), Hazlov (1830), Chlum Svaté Maří (1831) a Cheb – kostel svatého Mikuláše (1833 a 1836). Zřejmě však nedokázala výrobou pokrýt finanční nároky dílny a také obživu svých sedmi dětí a proto v roce

---

⁸² PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Biografický lexikon sokolovského regionu, 2009, s. 61–62.

⁸³ Podle pramenů na sobě zvon nesl nápis „*Gebavet auf Anordnung des I. Magistrats. Christopf di Valle fudit Egrae Anno Domini 1811*“. Na plášti byly vyobrazení svatého Mikuláše a svaté Alžběty, ale také větší množství drobných nápisů a znaků.

⁸⁴ Zvon byl věnován patronátními pány zdejšího kostela a nesl na sobě vyobrazení Ukřižování a Jana Křtitele.

1831 její dílnu odkoupil chebský ostrostřelecký spolek. Teprve někdy mezi lety 1837–1839 pak celý majetek odkoupil zpět její syn Josef.

Josef Di Val (1811–1863?) byl prvorozeným ze sedmi dětí Elisabeth a Christoha Di Val. Jako prvorozený získal dědický nárok na dílnu, jakkoliv byl v době smrti svého otce teprve patnáctiletý a teprve začal s učením. Vyučil se v dílně své matky a jeho mistrem byl pravděpodobně výše zmíněný Friedrich Heinz, bývalý žák Christoha Di Val. Poté, co musela Elisabeth v roce 1831 svou dílnu prodat, odstěhoval se mistr Heinz do Bayreuthu, kde založil zvonařskou dynastii.

První samostatné dílo máme u Josefa Di Val doložené v roce 1835. Jedná se o zvon, který byl uložen v bývalém městském muzeu v Lokti a nesl nápis „*Jos. de Valle fudit me Egrae 1835*“. Z dalších zvonů jsou nám známy zvony v Milíkově (1839),⁸⁵ Paliči (1841), Pramenech (1844) a Mariánských Lázních (1847).

Kdy přesně Josef Di Val zemřel, není jisté. Většina autorů však uvádí jako rok jeho smrti 1863. Je ale nepravděpodobné, že by po roce 1848 ještě vedl svou dílnu, neboť neexistují žádná jeho díla – zvonařská nebo litecká, z této doby. A po roce 1851 už jsou zaznamenáni jiní zvonáři v Chebu. Jeho smrtí rodina Di Val vymřela a skončila tak tři generace trvající zvonařská tradice, která změnila podobu zvonových fondů v celém regionu.

Na tomto místě je třeba zmínit ještě tři jiné členy této významné chebské rodiny. Johann Di Val (1762–1802), který se narodil v italském Sigiletu, odkud Di Valové pocházeli, a vyučil se u svého strýce Matthiase Di Val v Chebu. Následně založil zvonařskou dílnu v tehdejší hlavní městě Horní Falce Ambergu, kterou vedl až do své smrti. Jeho syn Jakob Duval (1800–1864) v této tradici pokračoval a z jeho dílny jsou známé zvony z let 1847–1862 především v Horní Falci.

---

⁸⁵ Zde šlo o přelití zvonu z roku 1408 (sic!). Na původním zvonu před přelitím byl nápis *SANC LUCAS MARCUS JOHANNES MATHEUS 1408 O REX GLORIAE VENI CUM PACE J.N.R. MARIA*, který di Val převzal a doplnil o svou zvonařskou značku. Šlo o nejstarší známý zvon Chebska.

3.3 Chebské zvonařské rody v letech 1848–1945

Zvonařskou a liteckou huť v Chebu převzal po smrti Josefa Di Val mistr **Adam Pistorius** (1816–1878). Je více než pravděpodobné, že s Di Valem spolupracoval a nevyklučuji ani, to, že se u něj vyučil. Brzy se stal v rámci regionu respektovaným zvonařem, byť se dá o druhé polovině 19. století říct, že trh byl již nasycený a většina práce spočívala spíše v liteckém, než zvonařském řemesle. Zvony z této doby jsou většinou jen přelitky původních barokních a renesančních děl a je nutné konstatovat, že kvalita Pistoriovy produkce je v podstatě průměrná.

Jako první jeho známé dílo je dnes literaturou citován zvon v Milíkově (1851), následovaný zvony v Krásně (1852), Pomezí nad Ohří (1856), Skalně (1858),⁸⁶ Starém Sedle (1861),⁸⁷ Aši (1863), Paliči (1865 a 1870), Kynžvartu (1865) a Hazlově (1870). Posledním známým dílem Pistoriovým je pak zvon pro kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kšicích, kam dodal zvon v roce 1876. Zemřel o dva roky později v Chebu.

Jeho dílnu převzali společně oba jeho synové – **Johann Pistorius** (1852–1924) a **Lorenz Pistorius** (1854–1918), kteří oba prošli učením a mistrovskou zkouškou u svého otce. Firmu vedli pod názvem „*Adam Pistoriu's Söhne*“ a v roce 1879 dodali svůj první zvon do kostela v Libé u Chebu. Následovaly zvony pro Třebeň (1881), Hazlov (1881), Žandov (1892) a Cheb (1892).⁸⁸ V novém století pak byly realizovány větší zakázky pro Aš (1902), Pomezí nad Ohří (1905) a Zadní Chodov. Poté až do vypuknutí první světové války žádné další zvony firma zřejmě nevyrobila a věnovala se spíše liteckému řemeslu – dodávala zařízení pro hasičské sbory a různé umělecké předměty. Po válce provozoval dílnu po smrti svého bratra Lorenze jen Johann Pistorius, který stihl dodat nové zvony na místo těch zrekvirovaných do Pomezí nad Ohří (1921) a Staré Vody (1923). V roce 1924 pak Lorenz Pistorius zemřel.

Posledním chebským zvonařem před rokem 1945 se stal **Lorenz Pistorius mladší** – syn Johanna Pistoria. Jeho první známým zvonem je dodnes existující zvon v klášteře ve Waldsassenu, který nese vnočení 1924. Kromě tohoto zvonu máme zachyceno jen několik málo drobných zvonařských zakázek především v Bavorsku a poslední zvon

---

⁸⁶ Zde šlo o přelítí původního zvonu od Josefa Di Vale z roku 1781.

⁸⁷ Opět šlo o přelítí původního zvonu.

⁸⁸ V tomto případě šlo o zajímavý zvon „Josefský“, který se rozeznával jen jednou (sic!) v roce, na svátek svatého Josefa.

odlil Pistorius v roce 1932. Jeho nuceným vysídlením do Německa a smrtí v Regensburgu v roce 1968 se uzavřela dlouhá tradice chebského zvonářství, trvajícím od konce 15. století.

4 Případové studie zvonových fondů kostelů Loketska

4.1 Královské město Loket – kostel svatého Václava

Loket (něm. *Elbogen*), ležící na temeni vysoké ostrožny nad řekou Ohří, se v době panování Václava I. stal novým sídlem správních úřadů Sedlecka (Loketska) na místo nevyhovujícího hradiště v Sedleci. Podle některých teorií byl založen již v době nadvlády štaufské dynastie nad Sedleckem, ale názory odborníků na tuto problematiku se různí.⁸⁹ Osada pod hradem se stala královským městem již krátce po svém založení a následující staletí byl Loket centrem rozsáhlého regionu, kde se již za panování Přemysla Otakara II. zformoval pod německým vlivem komplikovaný manský systém, založený především na německé šlechtě, pronikající do regionu z Chebska.⁹⁰

Doložitelně se v Lokti nacházela již v roce 1240 sakrální stavba, ale z literatury a z pramenů není zcela jasné, zda je tím míněna rotunda na hradě, nebo kostel (nynější kostel svatého Václava) v podhradí. Většina regionálních autorů, včetně nejnověji Prokopa a Smoly,⁹¹ se shodují na tom, že někdy kolem poloviny 13. století byla hradní rotunda nahrazena kostelem, jehož zasvěcení ovšem není známé.⁹² Nejstarší písemnou zmínku o kostelu máme z listiny papeže Inocence IV., který 8. ledna 1248 přijal pod ochranu Křižovníky s červenou hvězdou a jejich majetky na Loketsku. O této stavbě víme, že byla románská, neboť je dochováno kvádříkové zdivo a zaklenutý románský portál v severní zdi lodi chrámové stavby.⁹³

Kostel byl pravděpodobně minimálně jednou goticky přestavěn (přestavbu slíbil v roce 1325 Jan Lucemburský a alespoň dílčí úprava musela proběhnout po požáru v roce 1474) a v roce 1701 započala jeho další přestavba, dokončená ale až po ničivém požáru města v roce 1725. Tehdy – a tento požár se dotkl i původního zvonového fondu, o kterém budu psát dále – v noci 26. ledna vyhořel hrad i s celým městem a ze starého

⁸⁹ Obsáhle viz např. KONŮPEK, Jan. Kolonizace a církevní správa na území historického Loketska ve 13. století, FF UK Praha, 2009 a částečně také BĚLOHLÁVEK, Miloš. Sedlecko v 10. – 13. století a německý vliv v regionu, KTF UK Praha, 2019.

⁹⁰ KUBŮ, František. Štaufská ministerialita na Chebsku. 1. vyd. Cheb: Chebské muzeum, 1997, s. 23–24 a velmi podobně také KNOLL, Vilém. Štaufští ministeriálové a Sedlecko – Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy. In: Západočeský historický sborník 8, Plzeň 2003, s. 18., nebo FIALA, Jaroslav. Zánik lenního systému na Loketsku. In: Historický sborník Karlovarska VII, 1999.

⁹¹ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 476.

⁹² GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 106.

⁹³ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 477.

kostela zůstal stát jen presbytář. Proto byla zahájena velká barokní výstavba nového chrámu podle plánů stavitele Johanna Wolfganga Braunbocka z Teplé. Ta dala kostelu svatého Václava jeho dnešní podobu.⁹⁴

První písemné zmínky o zvonech v loketském kostele nacházíme ve farní kronice již k roku 1459, kdy byl ulit „velký“ zvon.⁹⁵ Pravděpodobně tento zvon (opět označován jako „velký“) byl v roce 1504 Sebastíanem Šlikem odvezen do Annabergu, kde byl přetaven na zbraně.⁹⁶ Jde o první záznam o této praxi na území Loketska. Je nutné na tomto místě zmínit, že přetavování zvonů na zbraně až do roku 1914 vždy probíhalo jen lokálně a nikdy nebylo plošné.

Dr. Gnirs ve své *Topografii*⁹⁷ zmiňuje také 165 liber (tedy cca 100 kilogramů) těžký zvon neurčené datace (o výšce 60 cm a průměru 59 cm) s nápisem na plášti:

CHRISTOF GLOCKENGISSER ZU NÜRNBERG GOS MICH

*ZU GOTTES DINST GEHER ICH*⁹⁸

Je více než pravděpodobné, že zvon pocházel z dílny norimberského zvonařského mistra Christoha Rosenhardta (1529–1594), zvaného *Glockengießer (Zvonař)*. Pak by se tento zvon dal časově zařadit do druhé poloviny 16. století. K jeho zničení došlo nejspíše během velkého požáru Lokte 26. ledna 1725, kdy vyhořel i farní chrám svatého Václava a všechny zvony se žářem požáru roztavily.⁹⁹

Nové zvony byly (nebo alespoň část zvonového fondu) podle farní kroniky ulity v Chebu hned v roce 1726¹⁰⁰ v dílně chebského zvonařského mistra Franze (Františka) Vidala a celý soubor byl tvořen čtyřmi zvony. Největší z nich – mariánský – nesl jméno *Svatá Maria*. Vážil 621 kilogramů a jeho dolní průměr byl 102 centimetrů. Nápis na zvonu zněl:

---

⁹⁴ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 106–108.

⁹⁵ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 11.

⁹⁶ *Ibidem*, fol. 12.

⁹⁷ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 119.

⁹⁸ Něm. „*Kryštof, zvonař z Norimberka mě ulil. K službě boží sloužím.*“ Překlad autor.

⁹⁹ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 139.

¹⁰⁰ *Ibidem*, fol. 162.

*A FULGHURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS JESU CHRISTE*¹⁰¹

Plášť zvonu byl ozdoben reliéfy Panny Marie, svatého Václava, svatého Jana (snad Evangelisty) a znakem Křížovníků – křížem s (červenou) hvězdou.¹⁰² Druhý, prostřední, zvon byl pojmenován *Svatý Florián*. Vážil 216 kilogramů při dolním průměru 82 centimetrů.¹⁰³ Na zvonu byl kromě vyobrazení svatého Floriana podle děkanské kroniky také nápis:¹⁰⁴

*SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM AB HOC USQUE IN ACTORUM*¹⁰⁵

Dr. Anton Gnirs ve své *Topografii* ovšem cituje tento nápis v poněkud odlišné podobě,¹⁰⁶ která je vzhledem ke smyslu latinské věty pravděpodobnější;

*SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM EX HOC NUNC USQUE IN SECULUM*¹⁰⁷

Je ovšem otázkou, zda si Gnirs zvon, který osobně neznal a zřejmě nikdy neviděl, neupravil podle svého citu pro latinské znění nápisu a neupravil tak autentické – byť ne tak správné – znění nápisu. Tento zvon měl také na věnci nápis určující rok jeho ulití:

*FRANCISCUS VITAL REFUSA ANNO DOMINI MDCCXXVI*¹⁰⁸

Třetí zvon v kostelní věži *František*,¹⁰⁹ o váze 113 kilogramů a dolním průměru 57 centimetrů,¹¹⁰ nesl na svém plášti vyobrazení Pána Ježíše na kříži a pod ním nápis:

*JESU FILII DEI VIVI MISERERE NOBIS*¹¹¹

Je zajímavé, že jak městská, tak děkanská kronika citují nápis s chybou (ve slově *FILII* by mělo být jen jedno i). Zda byl chybný nápis na samotném zvonu, nebo byl jen špatně zaznamenán, se již nedá zjistit. Poslední zvon byl umístěn v sanktusníkové věži loketského kostela, kde sloužil jako sanktusový zvon a je označován jako zvon *Svatý*

¹⁰¹ Lat. „*Od blesku a zlého povětrí ochraňuj nás, pane Ježíši Kriste.*“ Překlad autor.

¹⁰² SOA Sokolov, Archiv města Lokte, Kronika města 1837–1945, s. 540.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 162.

¹⁰⁵ Lat. „*Budiž jméno Páně pochváleno od teď až na věky.*“ Překlad autor.

¹⁰⁶ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmaale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 114.

¹⁰⁷ Lat. „*Budiž jméno Páně pochváleno od teď až na věky.*“ Překlad autor.

¹⁰⁸ Lat. „*František Vidal mě ulil léta Páně 1726.*“ Překlad autor.

¹⁰⁹ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹¹⁰ Ibidem, fol. 162.

¹¹¹ Lat. „*Ježíši, synu živoucího Boha, smiluj se nad námi.*“ Překlad autor.

Jan Nepomucký. Na plášti se nacházel reliéf jmenovaného světce, vážil 36 kilogramů a měl dolní průměr 39 centimetrů. Podle všeho byl bez nápisu.

Všechny zvony sloužily až do roku 1917, kdy bylo rozhodnuto o rekvizici části zvonového fondu pro válečné účely. Stalo se tak ráno 17. ledna 1917. Loketský farář nejprve nechal všemi zvony více než čtvrt hodinu vyzvánět, aby se, jak praví městská kronika, tímto způsobem rozloučily, neboť předtím „*sie hatten fast zwei Jahrhunderte Freud und Leid unserer lieben Stadt getreulich verkündet*“.¹¹² Poté byly za asistence vojska shozeny z kostelní věže zvony *Svatá Marie* (631 kg) a *František* (113 kg).¹¹³

Oba zbývající zvony byly v kostele prozatím ponechány, ale již 20. září 1917 byl snesen a odvezen k roztavení i sanktusový zvon. V kostele tak zůstal na konci války jen *Florián*.¹¹⁴

Pro konzervativně katolickou měšťanskou společnost byla potřeba nových zvonů počátkem 20. let natolik klíčová, že 1. června 1924 došlo k založení zvonové komise, v jejímž čele stanul loketský lékárník a významná osobnost společenského života města, pan Anselm Veidl. Činnost této komise se setkala s velkým úspěchem, do sbírky přispívali nejen obyvatelé Lokte a přifařených obcí, ale i lidé z okolí. Díky tomu mohla být již 6. ledna 1925 uzavřena objednávka na doplnění zvonového fondu s firmou renomovaného zvonáře Richarda Herolda z Chomutova.¹¹⁵

Celková cena byla 32.000 korun a byly za ně pořízeny čtyři nové zvony, které plně nahradily původní soubor.¹¹⁶ Poslední zbývající původní loketský zvon – *Svatý Florián* – byl převezen do kostela Nejsvětější Trojice ve Starém Sedle,¹¹⁷ odkud byl zřejmě zrekvírován během druhé světové války. Stalo se tak pravděpodobně proto, že svým tónovým laděním nezapadal do souboru nových zvonů.

Nové zvony byly následující:

---

¹¹² SOA Sokolov, Archiv města Lokte, Kronika města 1837–1945, s. 539.

“*Téměř dvě staletí oznamovaly věrně každou radost i smutek našeho milovaného města.*“ Překlad autor.

¹¹³ SOA Sokolov, Archiv města Lokte, Kronika města 1837–1945, s. 540.

¹¹⁴ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 119.

¹¹⁵ SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675-1926, fol. 158.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 120.

(1) Největší nový zvon byl zasvěcen Panně Marii, byl naladěn do tónu „G“ a vážil 640 kg.¹¹⁸ Na plášti byl německý nápis upomínající na snímání zvonů během první světové války:

*Für das in Weltkriege 1914–1918 verlorene [Glockengeläute]¹¹⁹ Geläute aus d. Jahre
1726 durch Elbogens Bürger zu Ehren s. Marias der Kirche erneut¹²⁰*

Nápis na úderovém věnci pak dedikoval tento zvon Panně Marii latinským textem:

S. Maria regina pacis ora pro nobis¹²¹

(2) Zvon laděný do „C“, o váze 250 kilogramů, byl zasvěcen svatému archandělu Michaelovi.¹²² Na svém plášti kromě znaku křížovníků a motivu kříže nesl latinský nápis:

*Temp RR. DD. Jos. Vlasák M. mag. ord. cr. et G. Vašura decan. cubit. haec campana
fusa est in hon. s. Michaelis Archang¹²³*

A na věnci zvonu pak bylo napsáno německy:

Hl. Erzengel Michael beschützte uns¹²⁴

(3) Zvon svatého Antonína. Hmotnost 145 kg, ladění do „Es“.¹²⁵ Na jeho plášti byla zmíněna paní Josefína Kämpf¹²⁶ (jedna z kmoter a snad i žena některého z fundátorů zvonu) a jména členů zvonové komise (žádná kronika bohužel v tomto případě není podrobná a jména nezmiňuje konkrétně), znak města Lokte¹²⁷ a pod nimi nápis:

Hl. Antonius v. Padua bitte für uns!¹²⁸

¹¹⁸ SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹¹⁹ Takto je citováno v děkanské kronice během snímání zvonů za druhé světové války. Viz SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1925–1982, s. 42–43.

¹²⁰ Něm. „*Za zvony z roku 1726 ztracené v letech 1914–1918 ve světové válce, obnovili měšťané loketští k počtě Panny Marie.*“ Překlad autor.

¹²¹ Lat. „*Svatá Mario, královno, oroduj za nás!*“ Překlad autor.

¹²² SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹²³ Lat. „*V čase důstojného pana Josefa Vlasáka, velmistra Řádu křížovníků a G. Vašury, děkana loketského, byl tento zvon ulit ku slávě svatého archanděla Michaela.*“ Překlad autor.

¹²⁴ Něm. „*Svatý archanděle Michaeli, ochraňuj nás!*“ Překlad autor.

¹²⁵ SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹²⁶ SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1925–1982, s. 43.

¹²⁷ Ibidem, s. 42.

¹²⁸ Něm. „*Svatý Antonine Paduánský, oroduj za nás!*“ Překlad autor.

Děkanská kronika z období války cituje nápis bez vykřičníku.

(4) Zvon svatého Floriána (dodnes dochovaný zvon za oběti světové války) o váze 95 kg (při dolním průměru 55 cm a výšce 57 cm) je naladěný do tónu „F“¹²⁹ a nese na svém plášti nápis:

*Zu Opfern des Weltkrieges. Herr gib ihnen die ewige Kirche u. das ewige Licht leuchte ihnen*¹³⁰

*Hl. Florian, bitt für uns!*¹³¹

Slavnost posvěcení nových zvonů se odehrála 7. června 1925, v neděli o slavnosti Nejsvětější Trojice. V deset hodin celebroidal velmistr řádu Křížovníků s červenou hvězdou Josef Vlasák na loketském náměstí slavnou mši svatou, během které byly zvony požehnány. Stalo se tak za velké účasti loketského obyvatelstva. Kmotrami nových zvonů byly dámy Marie Vašura, Josefina Kämpf, Rosa Schmelzer, Marie Schebek, Ernestine Rokyta, Hilda Hönsel, Anna Grünes a Karoline Neidhart. Jako družičky (Ehrenjugfrauen), které zvony doprovázely, kronika jmenuje Lilly Schmelzer, Adele Matschak, Regi Thum, Erna Thum, Leni Groh, Hilde Proschek, Elsa Träger, Fanni Schmirler a Hermine Kempf. Všechny zmíněné dámy potvrdily tuto svou roli zápisem do kroniky děkanství. Bez výjimky se jedná o loketskou honoraci, z těchto rodin s rekrutovali členové rady města i starostové. První zmíněná – paní Marie Vašurová – pak je více než pravděpodobně příbuzná tehdejšího loketského děkana P. Vašury z řádu Křížovníků. Ještě téhož dne byly ve dvě hodiny zvony umístěny do kostelní věže a v šest hodin večer se rozezněly poprvé.¹³²

Během druhé světové války byly z loketského chrámu odvezeny tři větší zvony (*Panna Marie, Michael a Antonín*) a zůstal v něm do dnešních dnů jen nejmenší zvon *Florián* z roku 1925. Stalo se tak 25. ledna 1942.¹³³

Loket je pro tuto práci ukázkovým případem bohatého a historicky významného královského města, které považovalo zvony ve svém farním chrámu za symbol své moci, ale i bohatství a vlivu. I proto je, co do váhy zvonů, loketský zvonový fond z počátku 18. století výjimečným v rámci celého Loketska. Stejně tak lze na příkladu Lokte velmi dobře ukázat, že zde fungovaly jako aktivní hybatelé společenského dění

¹²⁹ SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹³⁰ Něm. „*Obětem světové války. Pane, dej jim věčnou církev a světlo věčné, ať jim svítí.*“ Překlad autor.

¹³¹ Něm. „*Svatý Floriáne, oroduj za nás!*“ Překlad autor.

¹³² SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1675–1926, fol. 158.

¹³³ SOA Sokolov, Fond FÚ Locket, Kronika děkanství 1925–1982, s. 42–43.

v období mezi světovými válkami střední a vyšší střední měšťanské vrstvy, které byly z podstaty věci kulturně konzervativní a šlo z drtivé většiny o praktikující katolíky. To je patrné ze složení zvonového komitétu i ze společenského postavení všech osob zmíněných jmenovitě farní a městskou kronikou, tedy především kmoter a družiček během slavnostního svěcení zvonů. Všechny dámy patřily mezi společenskou a kulturní elitu tehdejšího Lokte. Dělnická třída oproti tomu, nebo chceme-li využít klasického třídního dělení, tak proletariát a prekariát, byly v Lokti zastoupeny minimálně, a i proto byly zvony v Lokti obnoveny – a dá se říct, že v původním rozsahu i celkové váze.

4.2 Město Chodov – kostel svatého Vavřince

Chodov (něm. *Chodau*) leží severně od Lokte v podhůří Krušných hor a je vzdálen přibližně 10 kilometrů od Sokolova i od Karlových Varů. Vznikl nejpozději ve 12. století jako slovanská obec na místě styku zemských stezek ze Saska a z Bavorska.¹³⁴ První písemnou zmínku máme z listiny knížete a biskupa Jindřicha Břetislava vydané kolem roku 1196. Touto listinou bere pražský kníže v ochranu statky cisterciáckého kláštera ve Waldsassenu a ve výčtu je mimo jiné uveden i Chodov. Pravděpodobně v této době také v Chodově vznikla první chrámová stavba.¹³⁵

O nejstarším chodovském kostele máme jen velmi málo informací, většina z nich je pouze nepřímá. V předvečer svátku svatého Bartoloměje roku 1654 totiž celá osada Dolní Chodov, včetně kostela a fary, do základů vyhořela¹³⁶ a společně s tím zmizela i většina písemných záznamů z doby před požárem. Tomuto požáru padly za oběť také zvony starého (snad gotického) kostela. Kronika popisuje, že zvony se velkým žárem roztavily.¹³⁷

Již v roce 1658 ale nechal tehdejší majitel chodovského panství Jan Vilém z Plankenheimu (1624–1710) v Plzni u Melchiora Matthaea Michelina, usedlého

---

¹³⁴ BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zmizelý Chodov. Překlad Jitka Bodrovová. 1. vyd. Chodov: město Chodov, 2019, s. 15.

¹³⁵ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 206.

¹³⁶ „V roce 1654 na vigílii svatého Bartoloměje byl z dopuštění božího kostel v Dolním Chodově úderem blesku do věže zapálen a zcela vyhořel. Žár ohně a plamenů byl tak silný, že roztavil zvony a zhroutilo se i zdivo, ze kterého zůstal stát jen šest sáhů dlouhý kus. Tyto zbytky byly zbořeny a bylo nutno vybudovat od základů kostel nový.“ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847, pag. 3.

¹³⁷ Ibidem.

plzeňského zvonáře, rodem původem z Lotrinska,¹³⁸ vyhotovit dva nové zvony.¹³⁹ Větší o váze tři centýře a sedmdesát devět liber (cca 250 kg) a menší o váze jeden centýř a devadesát tři liber (cca 110 kg).¹⁴⁰

Ten větší (dodnes dochovaný) zvon má na plášti zvonu reliéf Ukřižování Ježíše Krista s Pannou Marií a sv. Janem. Na protilehlé straně pláště zvonu je vyveden reliéf Panny Marie s dítětem.

Na dvou rozdělených zdobených nápisových pásech je latinský věnovací nápis:

*AD MAJOREM DEI GLORIAM ET HONOREM B. VIRGINIS MARIAE AC S.
LAVRENTII FUSA IUSSU GENEROSI / DOMINI IOANNIS GUILIELMI
PLANCKENHEIMB PRO TEMPORE COLLATORIS HUIUS TEMPLI KODAVIENSIS
1658¹⁴¹*

Na plášti zvonu je pod mistrovskou značkou s iniciálami „MMM“ a zvonkem je vyveden německý nápis:

Melchior Mattheus Michelin, Bürger zu Pilsen, hat mich Gossen¹⁴²

Na protilehlé straně je reliéf svatého Vavřince, patrona kostela a města.

Menší zvon na sobě nesl nápis:¹⁴³

*A FULGURE TEMPESTATE ET OMNI MALO LIBERA NOC DOMINE JESU
CHRISTE. REPARATA ANNO 1658¹⁴⁴*

Oba tyto zvony byly v roce 1660 vysvěceny klášteře v Teplé. Ten větší tehdy dostal jméno *Jan Vilém*¹⁴⁵ (*Johannes Wilhelm*), po majiteli chodovského panství, a ten menší jméno tehdejšího chodovského faráře, *Norbert Václav*¹⁴⁶ (*Norberty Wenceslaus*).

---

¹³⁸ JUNGWIRTH, Augustin. Die Glockengiesser von Böhmen und Mähren. Salzburg: Stift Michaelbeuern, 1940, s. 122.

¹³⁹ BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zapsali se do dějin Chodova. Překlad Josef Moder. Chodov: Město Chodov, 2016.

¹⁴⁰ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847, pag. 4.

¹⁴¹ Lat. „*Pro větší slávu Boží a k poctě Panny Marie a sv. Vavřince nechal zříditi pán zdejšího panství Johann Wilhelm z Plankenheimu Léta Páně 1658*“. Překlad autor.

¹⁴² Něm. „*Melchior Matthaes Michelin, měšťan Plzně, mě ulil*“. Překlad autor.

¹⁴³ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1836–1936, pag. 93.

¹⁴⁴ Lat. „*Od blesků, bouře a všechno zlého, ochraňuj nás, pane Ježíši Kriste.*“ Překlad autor.

¹⁴⁵ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847, pag. 4.

¹⁴⁶ Ibidem, pag. 5.

Posledním zvonem chodovského chrámu pak byl umíráček, který darovala (ještě původnímu) chodovskému chrámu v roce 1723 paní Ludmila Marie von Plankenheim, dcera Jana Viléma z Plankenheimu.¹⁴⁷ Zvon byl ulit Baltazarem Platzerem v Chebu a byl vysvěcen k počtě svatého archanděla Michaela v cisterciáckém opatství ve Waldsassenu. Vážil 60 kilogramů. Tento zvon byl pravděpodobně v 19. století poškozen a přelit, neboť záznam o rekvizici z roku 1917 zmiňuje (vážově stejný) zvon, vytvořený v roce 1879 chebskou zvonařskou rodinou Pistoriů.¹⁴⁸

Kostelík, vystavěný po požáru v roce 1654, byl pravděpodobně plánován od počátku jako dočasný a nešlo o kvalitní stavbu. Když totiž v roce 1715 převzal v Chodově úřad nový farář Michael Hönig, stěžoval si na to, že je v havarijním stavu. V roce 1723 se již ve starém kostele ani nedaly sloužit mše, neboť na věřící padají kusy zdiva, a tak je konečně rozhodnuto postavit nový kostel.¹⁴⁹

Majitel panství Franz Flamin von Plankenheim si jako stavitele kostela vybral Johanna Wolfganga Braunbocka, v regionu již celkem proslaveného architekta, který se společně s Kryštofem Dientzenhoferem podílel na výstavbě premonstrátského kláštera v Teplé a Chlumu svaté Maří. Výběr nebyl náhodný, neboť Braunbock v této době stavěl i kostel v blízkém Lokti.

První potíže při stavbě nastaly krátce po jejím začátku. Jako místo pro stavbu byl vybrán jílový svah nad obcí.¹⁵⁰ Podloží se zde začalo posouvat již krátce po položení prvních kamenů. Do půdy pod budoucí stavbou nechal proto stavitel zarazit pět set dubových a olšových kůlů, na kterých vytvořil dřevěný rošt, jehož samotná příprava zabrala dva roky práce. Teprve na ten se začaly pokládat kamenné základy stavby. Farář Hönig do kroniky zaznamenal, že *"byly také zřízeny do země vodní jámy, a to za tím cílem a k tomu, aby se mohlo a mělo často sledovat, zda je dřevěný rošt stále ve vodě"*

---

¹⁴⁷ SOA Sokolov, Archiv města Chodov, Kronika města 1923–1926, s. 76.

¹⁴⁸ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1836–1936, s. 93.

¹⁴⁹ *"V roce 1725, 23. července, na svátek svatého biskupa a mučedníka Apolináře byl za přítomnosti všech obyvatel položen základní kámen nové stavby kostela sv. Vavřince. Kámen slavnostně zasadil urozený pán Franz Flamin von Plankenheim, pán v Dolním a Horním Chodově, sponzor a patron této nové stavby. Společně s ním se slavnosti účastnila jeho žena Marie Barbora a jejich dcery slečny Marie Anna a Anna Barbora von Plankenheim. Vykrojení kamene bylo provedeno mou osobou."*

SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847, pag. 18.

¹⁵⁰ BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zmizelý Chodov. Překlad Jitka Bodrovová 1. vyd. Chodov: město Chodov, 2019, s. 163.

*ponořen. Pokud by tam vody nebylo, bylo by ji nutné doplnit, jinak by trámy shnily a kostel se zřítíl."*¹⁵¹

V roce 1733 byl kostel dokončen jen z poloviny a zcela vyčerpал finanční možnosti chodovské farnosti i místní šlechty. Krátce před svou náhlou smrtí proto píše Franz Flamin von Plankenheim dopis pražskému arcibiskupovi, kterým v této době je Daniel Josef Mayer, dlouholetý vikář v Hroznětíně a farář na Přebuzi.¹⁵² Majitel chodovského panství zemřel 7. května 1733 a první mše byla v kostele sloužena 10. srpna téhož roku.¹⁵³ Do kostela byly v této době i přeneseny všechny zvony z původního kostela, který byl postupně rozebrán a využit při stavbě nového.

Největší chodovský zvon má (je dodnes zachován) průměr 74 cm, je vysoký (bez koruny) 58 cm a je naladěný do tónu „H“. Prostřední zvon měl průměr 58 cm, byl vysoký (bez koruny) 48 cm a byl naladěný do tóniny „dis“. Nejmenší zvon měl průměr 50 cm, byl vysoký (bez koruny) 35 cm a byl naladěný do tóniny „fis“. Největší zvon váží 245 kilogramů, prostřední měl 110 kilogramů a ten nejmenší 60 kilogramů.¹⁵⁴

Kromě těchto tří velkých zvonů visel nad presbyteriem další zvon, který sloužil jako sanktusový. Tento zvon vážil pouhých 28 kilogramů¹⁵⁵ a nesl nápis:

*JOHANN GEORG JORDAN GOSS MICH IN EGER 1751*¹⁵⁶

Ze všech zvonů zbyl v Chodově pouze ten největší – *Jan Vilém*. Dne 30. ledna 1917 totiž rozhodlo vojenské velení o odebrání sanktusového zvonku (1751) a umíráčku (1879), 25. září 1917 pak i o odebrání posledního zvonu (1658) z věže. V náhradu za rekvírované zvony obdržela chodovská farnost 792 korun (4 koruny za kilogram zvonoviny)¹⁵⁷ a od té doby se zvonilo jen na *Jana Viléma*.

Je zajímavé, že na rozdíl od většiny jiných měst a obcí v rámci regionu, neproběhla v období mezi světovými válkami žádná iniciativa, která by měla za cíl obnovit původní zvonový fond kostela. To může být způsobeno hned dvěma důvody. Za prvé se

¹⁵¹ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847, pag. 26. Překlad autor.

¹⁵² „*Osm týdnů před svým odchodem z tohoto světa napsal milostivý pan patron, který se stavbou nového kostela zcela z peněz vydal, vznešenému panu arcibiskupovi do Prahy prosebný list, ve kterém ho uctivými slovy [...] pokorně žádal o podporu k dokončení stavby. List se ovšem nesetkal s úspěchem.*“
Ibidem, pag. 33.

¹⁵³ BĚLOHLÁVEK, Miloš. Chodovská kostelní krypta. Chodov: Město Chodov, 2018, s. 10.

¹⁵⁴ SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1836–1936, s. 94.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 93.

¹⁵⁶ Něm. „*Johann Georg Jordan mě ulil v Chebu 1751*“ Překlad autor.

¹⁵⁷ SOA Sokolov, Archiv města Chodov, Kronika města 1923–1926, s. 76.

chodovský kostel ve 20. letech potýkal se statickými problémy, z důvodu narušení základů chrámu důlní činností, a od roku 1925 se vážně uvažovalo o nutnosti vybudovat kostel zcela nový. Jen díky velkému úsilí chodovského děkana, Mons. Wenzla Möckla, se podařilo na přelomu 20. a 30. let pod vedením architekta Nowaka kostel zajistit a zabránit jeho zřícení. V tomto ohledu mohla proto hrát roli nejistota investice do vybavení kostela, jehož další fungování bylo otázkou. A pokud prostředky farníci (a farnost jako taková) měli, pak je primárně směřovali do oprav kostelní stavby.¹⁵⁸ V polovině 30. let, kdy byly záchranné práce v kostele dokončeny, pak už nebylo vzhledem k postupující ekonomické krizi společenské ovzduší nakloněno podobným aktivitám, na které neměla společnost koneckonců ani dostatek prostředků, neboť právě na spotřební průmysl orientovaný Chodov utrpěl během období krize zásadním způsobem.¹⁵⁹

Druhým důvodem, který mohl hrát svou roli, byl prostý fakt, že oproti sousednímu Lokti – jehož složení bylo v podstatě měšťanské – byl Chodov již od druhé poloviny 19. století městem dělnickým. Většinu obyvatel města a okolí zaměstnávaly buď dvě velké chodovské porcelánky, nebo strojírenské a důlní podniky. I proto bylo v Chodově podstatně méně katolíků a velké množství obyvatel se po roce 1918 hlásilo k socialistické, nebo rovnou ke komunistické straně.¹⁶⁰ Chyběla zde dostatečně silná tradiční měšťanská vrstva (nebo naopak vrstva konzervativně zemědělská), která tvořila jádro katolických farností v historicky méně průmyslově rozvinutých městech okolí.

4.3 Obec Tatrovice – kostel svatého Erharda

Tatrovice (něm. *Dotterwies*) jsou původně slovanská osada v Krušných horách, ležící poblíž významné obchodní cesty z Prahy do Erfurtu (tzv. Erfurtská nebo též Sedlecká stezka). Německá vlastivěda okresu Sokolov z roku 1898 klade založení místního kostela už do 12. století,¹⁶¹ ale to není zcela pravděpodobné, jak poukazují Prokop a

---

¹⁵⁸ ROHM-NOWAK, Gerlinde a GOTTFRIED, Josef. *Verlorene Heimat: Chodau. [Deutschland]: [S.n.]*, [1994], s. 166.

¹⁵⁹ BÄCHER, Franz. *Kleine Chronik der Stadt Chodau, 846–1945*. 1.vyd. vyd. Waldsassen: Franz Bächer, 1963, s. 39.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 36–42.

¹⁶¹ *Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau*. Falkenau a.d. Eger: Bezirkslehrerverein Falkenau, 1898.

Smola.¹⁶² První písemné zmínky o existenci obce máme až z roku 1356 z konfirmačních knih pražského biskupství. Tehdy už zde také stál současný kostel svatého Erharda, který je tak jedním z nejstarších dochovaných kostelů Sokolovska.¹⁶³

Před první světovou válkou byly v Tatrovicích celkem čtyři nevelké zvony. Dva z nich visely ve vížce nad lodí kostela, jeden v sanktusové věžičce nad presbytářem a jeden ve zvoničce nad kaplí Olivové hory před kostelem. Ten posledně zmiňovaný a nejmenší zvon byl v roce 1782 ulit na náklad faráře Antona Frische pro starou tatrovickou školní budovu (dům č. p. 31),¹⁶⁴ jejíž majitel Carl Dutz jej v roce 1892 věnoval farnosti.¹⁶⁵ Z jaké zvonařské dílny zvonek pocházel, nevíme, ale vzhledem k tomu, že byl 20. června 1793 posvěcen v klášteře ve Waldsassenu, můžeme soudit, že byl ulit u chebských zvonařů. Ti totiž Waldsassen běžně používali pro svěcení svých výrobků. Dá se tedy připsat Matthiasovi di Val, který byl v té době jediným chebským zvonařem. Byl zavěšen do zvoničky na vrcholku kaple Olivetské hory a sloužil jako umíráček.

Ve zvoničce nad presbytářem byl druhý menší zvon pocházející z roku 1804, což dosvědčuje nápis na zadní stěně hlavního oltáře, podle kterého byl zvon poprvé rozezněn ve čtvrtek 12. září 1804 tehdejším učitelem Killmannem.¹⁶⁶ Podle obecní kroniky byl o tomto zvonku ve staré farní kronice zápis následujícího znění „*V roce 1804 byla na kostele nad hlavním oltářem vztyčena věžička péči dobrodinců a na ni byl zavěšen zvonek. Jeho smyslem bylo, aby byl rozezníván každý čtvrtek po mši svaté a připomínal tak Kristovu úzkost v Getsemanské zahradě¹⁶⁷ a pak každý pátek ve tři hodiny odpoledne na připomínku Kristovy smrti. Během obou zvonění budou odříkávány náležitě modlitby.*“¹⁶⁸

Oba výše zmíněné zvony byly odvezeny společně v první rekviziční vlně během první světové války. V říjnu 1917 je následoval i třetí zvon, visící ve věži nad kostelní lodí. Tento zvon pocházel podle obecní kroniky z roku 1680 a pod čepcem nesl nápis:¹⁶⁹

---

¹⁶² PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 755.

¹⁶³ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927. s. 43–45.

¹⁶⁴ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 167.

¹⁶⁵ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942, s. 72.

¹⁶⁶ Nápis zní „*Diese Glock ist den 12 7ber 1804, von dasigen Cantor Leopold Killman das Ite mal zur Angst Christi geläutet worden*“, tedy „*Tento zvon byl 12. září 1804 poprvé rozezněn místním učitelem Leopoldem Killmanem na památku úzkosti Páně.*“ Překlad autor.

¹⁶⁷ V orig. „*Angst Christi*“.

¹⁶⁸ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 167.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 168.

*NACH DOTTERWIES INS GOTTSCHAUS GEHÖR ICH / GEORG HIRSCHFELD GOSS
MICH / EGER 1680¹⁷⁰*

Dr. Gnirs ve své *Topografii* tento nápis cituje shodně,¹⁷¹ liší se ovšem v dataci, neboť uvádí v nápisu rok 1650.¹⁷² Podle něj byl tento zvon 44 cm vysoký, jeho dolní průměr byl 48 cm a vážil 28 kilogramů.¹⁷³ V otázce datace zvonu vypadá pravděpodobněji údaj Gnirsův, neboť Georg Hirschfeld byl v Chebu aktivní krátce v padesátých letech 17. století a od roku 1654 působí v saském městě Freiberg.

Posledním tatrovickým zvonem, který dokonce přežil prvoválečné rekvizice, byl zvon z roku 1630 z dílny Hanse Zincka z Jáchymova. Dolní průměr měl 54 cm a výšku 51 cm, o čemž shodně hovoří jak Gnirs,¹⁷⁴ tak obecní kronika.¹⁷⁵ Pod čepcem zvonu byl v pásu nápis:¹⁷⁶

*Verbum domine maned in aeternum.*¹⁷⁷

Na plášti zvonu byl reliéf Ukřižování (s Pannou Marií a svatým Janem Evangelistou), pod kterým byl rok odlití zvonu (1630) a jméno zvonáře „H.ZINCK“.¹⁷⁸ V roce 1925, v souvislosti s nákupem nových zvonů, mezi které se nový zvon svým naladěním nehodil,¹⁷⁹ byl tento starý zvon prodán městskému muzeu v Jáchymově za částku 1200 korun.¹⁸⁰ Tento zvon byl později umístěn v kostele v Suché (něm. *Dürnberg*), odkud byl zrekvírován během druhé světové války.¹⁸¹

Po rekvizicích v roce 1917 byl do uprázdněné zvoničky na vrcholu kaple Olivové hory umístěn malý zvonek, který se původně nacházel (zřejmě ve venkovské zvoničce) na samotě zvané Studená Voda (něm. *Kaltwasser*) na okraji katastru Tatrovic. O jeho

¹⁷⁰ Něm. „Do božího domu v Tatrovicích patřím a Georg Hirschfeld mne v Chebu ulil“. Překlad autor.

¹⁷¹ Gnirs ovšem cituje nápis jako minuskulní.

¹⁷² GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 48.

¹⁷³ *Ibidem*, s. 49.

¹⁷⁴ *Ibidem*, s. 48.

¹⁷⁵ SOA Sokolov, AO Tatrovice, *Kronika obce 1936*, s. 168.

¹⁷⁶ Zajímavé je, že nápis, shodně citovaný i Gnirsem, obsahuje dvě chyby. Gramaticky správně by latinský nápis (biblická citace 1 Petr 1,25) měl znít „*Verbum domini manet in aeternum*“. Gnirs na to dokonce zvláště upozorňuje.

¹⁷⁷ Lat. „*Slovo Boží platí věčně (na věky)*“. Překlad autor.

¹⁷⁸ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 48.

¹⁷⁹ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, *Kronika fary 1836–1942*, s. 120.

¹⁸⁰ SOA Sokolov, AO Tatrovice, *Kronika obce 1936*, s. 168.

¹⁸¹ LUNGA, Radek a ROHÁČEK, Jiří. *Umlčené hlasy. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943*. Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., Praha 2020, s. 600.

přemístění se postaral tatrovický farář Pauker.¹⁸² Tatrovický kostel tak měl (i s přílehlou kaplí) po skončení první světové války celkem dva zvony, o kterých máme zprávy například z oslav nového roku 1922, kdy bylo oběma zvony zvoněno o půlnoci z 31. prosince na 1. ledna.¹⁸³ Na počátku roku 1924 byla vyhlášena farářem Bufflerem sbírka na pořízení nových zvonů, v jejímž rámci bylo vybráno na tak malou obec neuvěřitelných 13.385 korun. Z toho 5.968 přímo drobnými dary od farníků z Tatrovic a přifařených obcí. Zbylé prostředky poskytli větší dárci a mecenáši a do sumy byl započítán i zisk z prodeje zvonu do jáchymovského muzea.

V roce 1925 byly pořízeny čtyři nové zvony (dva velké a dva menší), které vyrobila firma Rudolfa Pernera z Českých Budějovic.¹⁸⁴ Celkem stály zvony 6.182 korun.

První z nových zvonů o váze 73 kilogramů¹⁸⁵ (100 kg i s ocelovou hlavou¹⁸⁶) darovala kostelu Theresie Hüллерová,¹⁸⁷ vdova po sedlákovi Rudolfovi Hüллерovi z nedaleké Vřesové (něm. *Doglasgrün*). Zvon byl naladěn do tónu „As“¹⁸⁸ a nesl na sobě kromě reliéfu svatě Terezie také nápisy:¹⁸⁹

*Meine Töne sollen Euch begleiten durch frohe und durch dunkle Zeiten, in harten
Todeskampf auch Trost bereiten*

*Gewidmet von Theresie Hüллер in Doglasgrün zum Andenken an den + Ehemann Rudolf
Hüллер 1925*¹⁹⁰

Druhý velký zvon, naladěný do tónu B, o váze 50 kg¹⁹¹ (74 kg i s ocelovou zvonovou hlavou¹⁹²) byl zdobený na svém plášti reliéfem Ukřižovaného a nápisem:

*Durch Wohltaten ins Leben gerufen, rufe ich alle, der on Weltkriege 1914–1918
gefallenen Helden in Gebete zu gedenken*¹⁹³

---

¹⁸² SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 168.

¹⁸³ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942, s. 110.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 117.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 117.

¹⁸⁶ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 169.

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942, s. 117.

¹⁸⁹ Shodně citováno kronikou farní i obecní.

¹⁹⁰ Něm. „*Mé tóny vás budou doprovázet skrze radosti i temné časy, budou vám útěchou v čase smrti. Věnováno Theresii Hüллерovou z Vřesové na památku jejího zemřelého manžela Rudolfa Hüllera roku 1925.*“ Překlad autor.

¹⁹¹ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942, s. 117.

¹⁹² SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 169.

Kmotrou tohoto zvonu byla slečna Ella Rödiová, dcera Karla Rödiga, obchodníka s krajkami z Černavy (něm. *Schwarzenbach*). Jako dar věnovala při této příležitosti 1000 korun.

Třetí zvon, o váze 34 kg (54 kg i s ocelovou hlavou), umístěný v menší věžičce nad presbytářem, nesl nápis:

*O Maria hilf aus allhier in diesem Tränental!*¹⁹⁴

Jeho kmotrou byla slečna Berta Lorenzová (později provdaná Müllerová z č. p. 20) z Tatrovic č. p. 17, která darovala kostelu 500 korun. Zvon samotný byl však věnovaný paní Friedou Christlovou z Chranišova (něm. *Granesau*) a její matkou Bertou Sattlerovou z Tatrovic. Tento zvon, vysvěcený ke cti Panny Marie, byl používán pro zvonění klekání třikrát denně k modlitbě *Anděl Páně*.

Čtvrtý a nejmenší zvon, visící na vrcholku kaple Olivetské hory před kostelem byl naladěný do tónu „Es“ a nesl na sobě nápis:

*Heiliger Josef bite für uns!*¹⁹⁵

Kmotrou tohoto zvonu byla slečna Anna Müllerová ze Spomyšle č. p. 4., která při této příležitosti darovala kostelu 500 korun. Váha zvonu byla 20 kg (41 kg i s ocelovou hlavou zvonu) a měl sloužit jako umíráček.¹⁹⁶

Samotné svěcení zvonů proběhlo 17. května 1925. Ráno probudilo celou obec několik čestných salv, které oznámily den, během kterého se měly zvony poprvé rozeznít. Celou slavnost řídil osobně okreskový vikář Mons. Wenzl Möckl z Chodova, který ji zahájil v půl druhé odpoledne. Poté přijela první kmotra zvonu, slečna Anna Frank z osady Křemenitá, v doprovodu kapely a sboru dobrovolných hasičů z Vřesové. Hned po ní přijela slečna Anna Müllerová z Vřesové, doprovázena opět kapelou a hasičským sborem. Následně přijela slavnostně vyzdobeným automobilem třetí kmotra, slečna Berta Lorenzová z Tatrovic, doprovázená sborem dobrovolných hasičů z Tatrovic a kapelou z Rájce. Jako poslední přijela v květinami ozdobeném kočáře slečna Ella Rödiová z Černavy. Každá kmotra byla slavnostně přivítána ve farní zahradě místním

---

¹⁹³ Něm. „*Skrze dobrodince byl jsem k životu povolán a volám všechny, aby mysleli v modlitbách na hrdiny padlé ve světové válce v letech 1914–1918.*“ Překlad autor.

¹⁹⁴ Něm. „*O, Marie, pomoz nám všem v tomto slzavém údolí!*“ Překlad autor.

¹⁹⁵ Něm. „*Svatý Josefe pros za nás!*“ Překlad autor.

¹⁹⁶ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 170.

farářem i zástupci obce a přivedena ke svému zvonu. Každý ze zvonů byl vyzdoben záplavou květů. Po zdravici vyšehradského kanovníka Josefa Bouzka, který kdysi krátkou dobu působil jako administrátor tatrovické farnosti, se vydal na cestu slavnostní průvod. V čele jelo třináct slavnostně vyzdobených jezdců, následovaných sbory dobrovolných hasičů z Tatrovic a Vřesové, představiteli obcí Tatrovice, Vřesová, Spomyšl, Křemenitá a dvěma kapelami. Následovalo duchovenstvo vedené kanovníkem Bouzkem, který se ujal samotného svěcení.¹⁹⁷

Každý ze zvonů byl nesen čtyřmi mladíky a doprovázen mnoha slavnostně oblečenými družičkami. Před každým zvonem kráčela jeho kmotra doprovázená družičkami. Slavnost probíhala za nádherného počasí a za velké účasti veřejnosti ze širokého okolí. Podle informací z farní kroniky se svěcení zvonů zúčastnilo více než pět tisíc osob. Průvod prošel až na konec obce a pak se vrátil zpátky ke kostelu. Poté byly všechny čtyři zvony posvěceny a zavěšeny na svá místa ve věžích a na zvoničce a jeden po druhém se poprvé rozezněly. Po každém zvonění byla zazpívána příslušná píseň, nebo odříkána báseň. Po zvonění prvního zvonu zazpíval sbor učitelů píseň *Das ist der Tag des Herrn*, po zvonění druhého zvonu zahrály přítomné kapely píseň *Ich hatte einen Kammeraden* a byly vypáleny tři čestné salvy, neboť tento zvon byl věnován obětem první světové války. Po zazvonění třetím zvonem zazpíval kostelní sbor mariánskou píseň a při zvonění čtvrtého zahrály kapely chorál *De profundis*, jelikož poslední zvon byl umíráček.¹⁹⁸

Z těchto čtyř zvonů se zachoval jen mariánský zvon visící nad kněžištěm. Ostatní zvony byly zrekvírovány během druhé světové války.

Tatrovice jsou příkladem typické agrární osady se silnou náboženskou tradicí. Většina obyvatel vesnice pocházela ze starých selských rodů a prakticky bez výjimky byli všichni zaměstnáni v zemědělství. Zápisy z farní i obecní kroniky jsou vzácné a výjimečně velmi detailním popisem celého slavnostního aktu žehnání nových zvonů. Z popisu je velmi dobře patrné, jaký důraz kladli kronikáři na výjimečnost celého okamžiku a o jak klíčovou součást společenské paměti se v případě těchto vesnic jednalo. Tento druh náboženských festivit byl pro společnost velmi důležitý už proto, že svěcení zvonů bylo až do roku 1918 vždy událostí, která se konala jednou za mnoho

---

¹⁹⁷ SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942, s. 117.

¹⁹⁸ SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936, s. 170.

desetiletí až staletí a většinou šlo o jednotlivé zvony, málokdy o celý soubor. Lidé také věřili, že tyto zvony vydrží další staletí a podle toho slavnosti přikládali i váhu.

4.4 Horní město Litrbachy – kostel svatého Archanděla Michaela

Město Litrbachy (něm. *Stadt Lauterbach*) leželo ve Slavkovském (dříve Císařském) lese na náhorní plošině, západně od města Krásno (něm. *Schönfeld*). Až do 16. století se jednalo o malou zemědělskou osadu, ale v roce 1551 byla obec císařským výnosem Ferdinanda I. potvrzena jako město a Litrbachy se staly majetkem královské komory.¹⁹⁹ Podléhaly přímo báňskému úřadu v Horním Slavkově. Město Litrbachy bylo zcela zničeno v 50. letech 20. století během natáčení instruktážního filmu *Boj o osadu československé lidové armády*.²⁰⁰

Kdy přesně byly vytvořeny pro starý kostel v Litrbachu první zvony, nám zřejmě zůstane záhadou vzhledem ke zničení původních pramenů požárem v roce 1772. Farní kronika nám jen říká, že v původní kostelní věži,²⁰¹ jejíž dolní polovina byla zděná, zatímco zvonové patro dřevěné,²⁰² visely tři zvony.²⁰³ Největší z nich vážil šest centů (pokud budeme vycházet z toho, že šlo o pražský cent, vážil zvon něco kolem 370 kilogramů, pokud šlo o cent norimberský, tak jen 300 kg).²⁰⁴ O původu zvonů, o zvonaři, který je ulil, či o případných nápisech na plášti zvonu nám, není známo nic bližšího. Dne 11. listopadu 1772 vypukl kolem třetí hodiny ranní v domku Martina Nobera (tehdy č. p. 78) požár, který se rychle rozšířil na okolní stavení. Kolem šesté hodiny ráno se zřítila v plamenech kostelní věž a teprve v osm se podařilo oheň uhasit. Za oběť padlo ohni během pěti hodin v Litrbachu šedesát šest domů a dvacet šest stodol. Společně s nimi do základů vyhořel i zčásti dřevěný kostel svatého Archanděla Michaela a kostelní zvony byly zničeny společně s ním.²⁰⁵

Vzhledem k tomu, jak důležitou roli hrály zvony v životě města v 18. století, nemohl zůstat dlouho bez zvonů ani nový kostel vystavěný v letech 1774–1777. Proto 10.

---

¹⁹⁹ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 205.

²⁰⁰ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. *Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945*. s. 609.

²⁰¹ Podle některých pramenů pocházel původní kostel z poloviny 16. století a byl renesanční.

²⁰² SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), *Kronika fary 1836–1945*, fol. 8.

²⁰³ *Ibidem*, fol. 9.

²⁰⁴ *Ibidem*, fol. 9.

²⁰⁵ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), *Kronika fary 1836–1945*, fol. 5.

června 1777, krátce po dokončení kostelní věže, uzavřel litrbašský farář Leopold Müller smlouvu s chebským zvonařem Matyášem Di Valem a objednáva si u něj jeden zvon. Součástí smlouvy je i doložka, že tento zvon nechá zvonař Di Val před dodáním vysvětit od prelátů v cisterciáckém klášteře ve Waldsassenu.²⁰⁶ K tomuto účelu předal farář Müller zvonaři 192 liber kovu, který zbyl z roztavených zvonů starého kostela, a ten mu slíbil dodat zvon do Velikonoc. To se mu očividně nezdařilo, neboť zvon dorazil do města až 18. května 1778 a vážil 192 liber (zvonař tedy beze zbytku druhotně využil zvonovinu z roztavených zvonů). Částku 75 zlatých, které měly zaplatit práci zvonaře a náklady spojené s vysvěcením zvonu, uhradil litrbašský měšťan Matyáš (Matthias) Lere. Na tomto zvonu se ovšem po pár desetiletích objevila trhлина a bylo jej proto nutné nechat přelít. Toho se v roce 1828 ujala snacha původního tvůrce zvonu Alžběta Di Val a během přelévání zvonu také došlo ke změně váhy na 195 kilogramů. V tomto směru je kronika velmi nejasná a přesnou váhu zvonů jen odhaduje a uvádí 150 kilogramů. Jde ovšem jen odhad založený na převodu pozdějšího faráře z liber na kilogramy. Nový zvon měl průměr 69 cm, výšku 51 cm a laděný byl do tónu „A“.

V horní části byl pod korunou po obvodu nápis:

*GEGOSSEN BEI ELISABETH DIVALL 1828*²⁰⁷

Na jedné straně pláště měl zvon reliéf Panny Marie a pod ním stálo:

ST. MARIA

VNTER DER LEITVNG SR. HOCHWÜRDEHN. PFARRER FRANZ WOHLRAB

*AVS DEN MITTELN DES K. K. RELIGIONS FOND*²⁰⁸

V tomto posledním nápisu se ovšem nacházela chyba, neboť vzhledem k hornické povaze Litrbachů převzal veškeré náklady na přelítí zvonu c.k. Vrchní horní úřad (něm. *Bergoberamt*).²⁰⁹ Na protilehlé straně pláště zvonu byl reliéf Ecce homo a pod ním prosebný nápis:

HERR DVRCH DEINEN MARTERTOD

---

²⁰⁶ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 10.

²⁰⁷ Něm. „*Ulito u Alžběty di Val 1828*“.

²⁰⁸ Něm. „*Svatá Maria / Pod vedením Jeho důstojnosti faráře Franze Wohlraba / Z prostředků c.k. církevního fondu*“.

²⁰⁹ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 10.

*HELFE VNS AVS ALLER NOTH*²¹⁰

Dr. Anton Gnirs ve své *Topografii* tento zvon omylem rozdělil na dva, pravděpodobně vycházel jen z roků vytvoření zvonů a nevěšiml si údaje o přelití původního zvonu.²¹¹

Druhý, o něco menší (87 kg),²¹² zvon věnoval litrbašskému kostelu Matyáš Hancke.²¹³ Zvon měl průměr 50 cm, výšku 42 cm a laděný byl do tónu „E“. Po horním obvodu nesl nápis:

*FVSA FVI A MATHIA DIVALL IN CAESAREO REGIA CIVITATE EGRANA*²¹⁴

Na jedné straně zvonu bylo uprostřed pláště vyobrazení svatého archanděla Michaela a svatého Josefa a pod nimi na okraji zvonu:

*SANCTVS MICHAEL ER IOSEPHVS SIT NOBIS PIVS IN AGONIA ADIVTOR*²¹⁵

Protilehlá strana zvonu byla ozdobena reliéfem svatého Jana a svatého Pavla, pod kterými byl nápis:

*A FVLMINE IGNE ET GRANDINE IOANNES ET PAVLVS SVA NOS
INTERCESSIONE LIBERENT*²¹⁶

V lucerně kostelní věže pak byly zavěšeny další dva menší zvony. Na prvním z nich o váze 31 kg, z dílny chebského zvonáře Jana Jiřího Jordana, byl kromě reliéfu Nejsvětější Trojice nápis:

*EGER ANNO 1744 IOHANN GEORG JORDAN*²¹⁷

Tento zvon pocházel z kaple svatého Jana Křtitele, o které se zmiňuje ve své *Topografii* Schaller²¹⁸ a Gnirs ji považuje za zcela zaniklou.²¹⁹ Není známo, kdy přesně došlo k přenesení zvonu do kostela, ale mohlo se tak stát hned po jeho výstavbě v náhradě za

²¹⁰ Něm. „*Pane skrze tvou mučednickou smrt nám pomoz od všech úzkostí*“ Překlad autor.

²¹¹ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 206.

²¹² SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), *Kronika fary 1836–1945*, fol. 115.

²¹³ *Ibidem*, fol. 10.

²¹⁴ Lat. „*Ulil mne Matyáš Di Val v císařském královském městě Chebu*“. Překlad autor.

²¹⁵ Lat. „*Svatý Michaeli a Josefe, buďte nám zbožným ochránci v našich mukách*“. Překlad autor.

²¹⁶ Lat. „*Od blesku a krup nás ochraňujte, Jane a Pavle*“. Překlad autor.

²¹⁷ Lat. „*Cheb Léta Páně 1744 Jan Jiří Jordan*“. Překlad autor.

²¹⁸ SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen. Zweyter Theil, Ellbogner Kreis*. Prag: K.k. Normalbuchdruckerei, Wenzel Piskaczek Fakt., 1785. s. 161.

²¹⁹ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen*, 1927, s. 206.

zničené zvony. Podle všeho byl tento zvon v polovině 19. stoletá poškozen, neboť v roce 1857 došlo k jeho přelití. Na nově ulitém zvonu byl nápis:

*Gegoßen von A. Pistorius in Eger anno 1857*²²⁰

Druhý zvon v lucerně věže a zároveň poslední zvon litrbašského chrámu byl zvaný *Bergglocke*²²¹ – hornický zvon. Na svém plášti nesl tři reliéfy – kříž s ukřižovaným Kristem, svatého Prokopa s mitrou a berlou a pro zvony nezvyklý profánní reliéf horníka držícího mlátek. Tímto zvonem se podle staré tradice, stejně jako v sousedním Krásně, Horním Slavkově, nebo Jindřichovicích, zvonilo každý den v jedenáct hodin na památku zemřelých horníků. Tento zvon nese na svém plášti nápis:

BEATE MICHAELI ET PROKOPI ORATE PRO NOBIS VESTRIS DEVOTIS

DEUS BENEDICAT NOBIS ET FOSSORIBUS

*PISTORIUS IN EGER 1861*²²²

Zásadní změnu pro zvonový fond kostela svatého archanděla Michaela přinesl rok 1917, kdy byla pro potřeby rakousko-uherské armády po celé monarchii provedena rekvizice zvonů. V Litrbachu k ní došlo 10. ledna 1917,²²³ kdy byly z věže kostela sneseny dva zvony²²⁴ – největší (*Poledník*)²²⁵ o váze 195 kilogramů, a pak zvon (*Mešní*),²²⁶ původem z kaple svatého Jana Křtitele, o váze 31 kilogramů. Příští vlna rekvizice se 3. prosince 1917 stala osudnou pro třetí zvon (*Umíráček*)²²⁷ o váze 87 kilogramů.²²⁸ Ze zvonového fondu tak zůstal v kostele jen nejmenší zvon – hornický – z roku 1861.²²⁹ Za odvezené zvony, o celkové hmotnosti 313 kg, bylo farnosti vyplaceno 1252 korun rakouských.

²²⁰ Něm. „Ulito A. Pistoriem v Chebu Léta Páně 1857“. Překlad autor.

²²¹ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 11.

²²² „Svatý Michaeli a svatý Prokope, proste za nás věrné / Bůh žehnej nám a horníkům / Pistorius v Chebu 1861“. Překlad autor.

²²³ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 139.

²²⁴ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 113.

²²⁵ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 156.

²²⁶ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 206.

²²⁷ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 156.

²²⁸ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 113.

²²⁹ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 141.

Dočasnou náhradou za ztracené zvony se v roce 1920 stal 95 kilogramový zvon z dílny chomutovského zvonaře Richarda Herolda²³⁰ v ceně 4.400 korun. Sbírkou od domu k domu byla vybrána částka 2.600 korun a dalších 1.800 korun darovala obec. Zvon, naladěný do tónu „fis“, byl slavnostně vysvěcen ve dvě hodiny odpoledne 7. března 1920.²³¹ Nápis na zvonu zněl „*H. MICHAEL, BITTE FÜR UNS 1920*“.²³²

Podle všeho byl však již rovnou považován za dočasné řešení a v roce 1926 byl tento zvon nahrazen souborem tří nových, které kostelu věnovala obec. Od ceny těchto tří zvonů bylo odečteno dva tisíce korun za materiál starého zvonu (1920) a celková cena tak činila 17.360.²³³ Slavnostní vysvěcení a zavěšení zvonů se konalo v neděli 27. června 1926 a celebrantem celé slavnosti byl (poslední) litrbašský farář Engelbert Kerner za asistence faráře z Lobzů (Mikuláš Sämman) a faráře z Nové Vsi (Karel Hahn). Během svěcení recitovala žákyně místní školy Marie Pichlová báseň *O zvonu*. Největší zvon dostal jméno *Srdce Ježíšovo*, prostřední *Dítě Ježíš* a nejmenší *Svatý Josef*. Jako kmotry jednotlivých zvonů pak svěcení asistovaly dámy Anna Hahn, paní Pimpl a Katharina Lauterbacher, které každá kostelu věnovaly 100 Kč.²³⁴

Zvony však v kostele dlouho nevydržely, neboť jen o několik let později vypukla druhá světová válka a s ní došlo i k dalším rekvizicím zvonů. Datum rekvizice v Litrbachu není jisté, údaje farní a městské kroniky se v tomto směru rozcházejí. Podle městské kroniky došlo k zabavení zvonů 16. ledna 1942,²³⁵ podle farní kroniky se tak stalo až 19. února téhož roku.²³⁶ Oba prameny se ale shodují na tom, že byly zabaveny všechny tři nové zvony a ve věži zůstal jen malý zvon, označovaný jako *Die elfte Glocke*,²³⁷ tedy zvon jedenácté hodiny – jedná se o zvon užívaný každý den k připomínce mrtvých horníků a havířů.

Poslední zachovaný litrbašský zvon – hornický zvon, který přežil dvě světové války, byl někdy po roce 1946 snesen z věže kostela a přemístěn do Chlumu Svaté Maří, kde je

---

²³⁰ GAREIS, Josef. "Ba u(n)s dahamm ...": Heimatbuch der Bergstadt Lauterbach im Kaiserwald, 1992. s. 363.

²³¹ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 156.

²³² SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 115.

²³³ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 166.

²³⁴ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 116.

²³⁵ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944, s. 284.

²³⁶ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 119.

²³⁷ GNIRS, Anton. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Elbogen, 1927, s. 206.

dodnes umístěn v sanktusníku křížovnického poutního chrámu Nanebevzetí Panny Marie a svaté Máří Magdaleny.

Městečko Litrbachy zažilo svůj největší rozmach v 17. a 18. století. Od té doby zdejší hospodářství spíše stagnovalo a kdysi výnosné hornictví se stalo příležitostí k práci pro chudší vrstvy obyvatel. V tomto směru je dobře patrné, že nedocházelo k výrobě žádných nových zvonů, ale maximálně k přelévání původních částí zvonového fondu kostela. Jediný zachovaný zvon z obce nám navíc dává obraz o úpadku zvonářské řemesla v 19. století, protože Pistoriovo dílo je nízké kvality jak zvukové, tak i výtvarné. V období mezi světovými válkami však stejně jako všude jinde došlo k obnově fondu i za vysokých finančních nákladů, což je typické pro tradiční – neprůmyslovou – oblast.

4.5 Obec Jindřichovice – kostel svatého Martina

Jindřichovice leží na staré zemské stezce do Erfurtu a po staletí byly důležitým centrem této části Krušnohoří. Poprvé je obec připomínána roku 1273 v listině papeže Řehoře X. a to jako kolonizační ves kláštera v Teplé. Po většinu své existence šlo o obec hornickou, kde se těžila celá řada kovů. Od roku 1340 zde stojí kostel svatého Martina, jehož současná podoba pochází z roku 1658, jakkoliv docházelo k úpravám v průběhu celého následujícího století a jde o stavebně velmi zajímavý objekt. Největšího rozmachu dosáhly Jindřichovice (již jako město) v 19. století, kdy zde žilo dva tisíce obyvatel. Po roce 1945 došlo k rozvratu původní sídelní struktury a k devastaci většiny památek, včetně zámku.²³⁸

Kostel svatého Martina získal první nám známé zvony po roce 1802. Tehdy totiž 13. června v jedenáct hodin večer udeřil do kostelní věže blesk a kostel až na sakristii do základů vyhořel.²³⁹ Za obět' požáru padly i původní kostelní zvony. V náhradu za ně nechal patron místního kostela hrabě Bedřich Nostic-Rhieneck ulít hned v roce 1803 v Chebu dva velké zvony o celkové váze téměř 9 centýřů (přibližně 550 kilogramů).²⁴⁰

---

²³⁸ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 232–235.

²³⁹ SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940, s. 91.

²⁴⁰ Ibidem, s. 92.

Větší ze zvonů měl na svém plášti hraběcí erb rodu Nosticů a reliéf zobrazující svatého Martina, pod kterým byl nápis:

*Christoph di Valle fudit me Egrae 1803*²⁴¹

Druhý zvon z roku 1803 byl (opět v Chebu) kvůli prasklině přelit v roce 1821 a po tomto přelití jsou zaznamenány reliéfy svatého Josefa a svaté Barbory, nápis prakticky totožný s tím na větším zvonu:

Christoph di Valle fudit me Egrae 1821

Na plášti zvon pak nesl nápis:

*Bože ochraň město a zemi od válek, krup, moru a požáru*²⁴²

Tvůrcem obou zvonů byl chebský zvonář Kryštof di Val. Větší zvon přestal být užíván v roce 1830, neboť se na jeho povrchu objevila prasklina a kus zvonu se odlomil. V roce 1843, právě na Štědrý večer, během zvonění k půlnoční mši, puknul i druhý zvon z roku 1821. Kostel svatého Martina tak přišel o oba zvony a urychleně se proto začala řešit náhrada.²⁴³ Bylo rozhodnuto, že do doby, než budou pro kostel pořízeny nové zvony, bude k církevním potřebám využíváno dvou malých zvonů visících ve zvoničce místní školy. Hned v roce 1844 byly oba puklé zvony odvezeny do chebské dílny rodiny di Val, kde byly oba přelity mistrem Josefem di Val. Zavěšeny byly, a na zkoušku s nimi bylo zvoněno, 6. listopadu 1844 a poprvé byly využity a slavnostně požehnány během svatomartinské poutní mše 11. listopadu téhož roku.²⁴⁴ Větší zvon o váze 348 kilogramů byl naladěn do tónu „A“ a druhý zvon, o váze 167 kilogramů, byl naladěn do „Cis“.

Soubor ještě od roku 1850 doplňoval, 16 kilogramů těžký, sanktusový zvon věnovaný kostelu panským lesmistrem Franzem Rümmlerem s manželkou.²⁴⁵ V roce 1866 pak do kostelní věže přibyl ještě zvon (40 kg) zvaný hornický (*Bergglocke*), kterým se každý den zvonilo v 11 hodin na připomenutí hornické minulosti města.

Zvony v tomto stavu a složení setrvaly až do roku 1917, kdy bylo rozhodnuto o rekvizici části zvonového fondu pro válečné účely. Dne 25. ledna 1917 od brzkého rána

---

²⁴¹ BRANDL, Hermann. Festschrift zur 400 Jahrfeier der Stadt Heinrichsgrün. Heinrichsgrün: Stadtgemeinde, 1937. Citováno podle českého překladu této práce.

²⁴² Ibidem. Vzhledem k citování dle překladu není znám autorovi práce původní nápis.

²⁴³ SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940, s. 92.

²⁴⁴ Ibidem, s. 92.

²⁴⁵ Ibidem, s. 111.

zvonily všechny zvony plénem, aby se naposledy rozloučily s obyvateli Jindřichovic a okolí. Farní kronika barvitě popisuje pohnutí obyvatel a farníků, když sledovali, jak jsou z věže chrámu shazovány zvony. Zvuk, který zvony vydaly, když dopadly na prostranství před kostelem, popisuje farář jako „*bolestný výkřik*“. Všechny se při dopadu zaryly hluboko do země, ale ani jeden nepuknul. Sejmuty tímto způsobem byly tři zvony – největší (z roku 1844) o váze 348 kg, hornický zvon (1866) o váze 40 kg a sanktusový zvon (1850) o váze 16 kg. Na věži zůstal jen původně druhý největší zvon (167 kg), který byl také jen o několik měsíců později, 29. října 1917, z věže snesen (byl odvezen do vídeňského arzenálu) a zůstal jen blíže nespecifikovaný umíráček.²⁴⁶

Protože tento stav považoval tehdejší farář za tristní, vyhlásil hned v roce 1919 sbírku na doplnění jednoho zvonu. Vybíráním prostředků dům od domu však bylo získáno jen necelých 3.000 korun, což nepředstavovalo ani třetinu požadované částky. Proto se farář obrátil s prosbou o pomoc na jindřichovické rodáky žijící v Americe, kteří ji nenechali bez odezvy a zaslali potřebnou chybějící sumu, která umožnila v krátké době ulít nového zvonu.²⁴⁷ Ten byl ulit firmou chomutovského zvonáře Herolda z Chomutova za 10.280 korun, vážil 128 kilogramů při dolním průměru 61 cm a byl naladěn do tónu „E“. Slavnostní svěcení nového zvonu proběhlo 16. května 1920 a poprvé se rozezněl na letniční neděli 23. května.²⁴⁸

Další dva zvony se podařilo pořídit počátkem roku 1924 a prostředky na ně byly získány prostřednictvím dlouhodobé sbírky, která probíhala v celé farnosti vyjma Rotavy. Druhý (menší) zvon, pak zaplatila obec. První nový zvon vážil 366 kg při dolním průměru 86 cm, byl naladěný do „H“²⁴⁹ a stál 10.797 korun. Nápis na plášti zvonu zněl:

HEILIGES HERZ MARIEAE SEI UNSERE RETTUNG!^{250;251}

Druhý nový zvon nesl označení „*hornický*“, na památku stejnojmenného zvonu (z roku 1866) odebraného v roce 1917, měl průměr 49 cm, vážil 73 kg a byl pořízen za 1898 korun. Laděný byl do „Gis“²⁵² a na plášti nesl nápis

---

²⁴⁶ SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940, s. 111.

²⁴⁷ Ibidem, s. 112.

²⁴⁸ SOA Sokolov, Archiv města Jindřichovice, Kronika města 1918–1933, s. 21.

²⁴⁹ Ibidem, s. 31.

²⁵⁰ Kronika města uvádí místo „*Rettung*“ slovo „*Zuflucht*“ viz SOA Sokolov, Archiv města Jindřichovice, Kronika města 1918–1933, s. 30.

²⁵¹ Něm. „*Srdce Panny Marie buď naší spásou!*“.

*Für die ins Weltkriege 1917 geopfert Euf Uhr Glocke wurde diese Glocke 1924 von der Stadtvertretung zu Ehre Gottes neu angeschafft als bleibende Erinnerung an die alte Bergstadt*²⁵³

Oba zvony byly ulity ve zvonářské dílně Oktáva Wintera v Broumově a do Jindřichovic byly přivezeny 11. dubna 1924. Slavnost svěcení nových zvonů se odehrála na květnou neděli, 13. dubna, a předsedal jí arcibiskupský vikář, děkan Anton Schücker z Nejdku, který měl také kázání. Kmotrou velkého zvonu, pojmenovaného během svěcení *Srdce Mariino*, se stala Sofie hraběnka Nostic-Rhieneck, kmotrou malého, pojmenovaného *Svatý Martin*, pak paní Albina Kolbinsky.²⁵⁴ Společné sladění všech tří zvonů bylo v E-dur.

Tyto zvony byly sneseny a zničeny během druhé světové války. V náhradu za ně byl v 50. letech do věže kostela umístěn ocelový zvon z roku 1917, který visel na dřevěné zvonici místního evangelického hřbitova. Během oprav kostelní střechy v roce 2001 byl do sanktusové věže umístěn původně školní zvon (na stránkách farnosti označovaný jako hornický!) z roku 1727. Ulit byl v dílně Franze Vidala v Chebu.²⁵⁵

Jindřichovice jsou typickým zástupcem horního městečka, podobně jako Litrbachy. Obec zažila svůj největší vzestup v 19. století, a právě v této době dochází i k největším investicím do zvonového fondu místního kostela. Signifikantní je také využívání hornických tradic ve zvonovém řádu, neboť i zde je užíván tzv. hornický zvon, kterým se zvonilo každý den v jedenáct hodin na památku zemřelých havířů a horníků. Stejně jako v dalších menších obcích regionu s převládající tradiční strukturou obyvatel, tak i zde můžeme pozorovat rychlé doplnění zvonového fondu v období mezi světovými válkami.

---

²⁵² SOA Sokolov, Archiv města Jindřichovice, Kronika města 1918–1933, s. 31.

²⁵³ Něm. „V náhradu za během světové války v roce 1917 obětovaný zvon jedenácté hodiny byl tento zvon v roce 1924 městskou radou k počtě Boží objednán na věčnou památku starého horního města“.

²⁵⁴ SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940, s. 114.

²⁵⁵ <http://www.farnostkraslice.estranky.cz/clanky/kostely---kirchen/kostel-jindrichovice-.html>.

4.6 Chlum Svaté Maří – kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Maří Magdaleny

Dějiny obce jsou pevně spjaté s dějinami kostela a celého poutního areálu. Vesnice vznikla ve 14. století okolo kaple s milostnou sochou Panny Marie. Nejstarší zmínka pochází z roku 1383, kde se již zmiňují ubytovací prostory pro poutníky, kteří sem přicházeli. Po husitských válkách nastal rozkvět celého areálu a byl zde postaven velký jednolodní kostel. Největší slávu ovšem poutnímu kostelu přineslo období baroka, kdy byl podle plánů Kryštofa Dientzenhoffera vystavěn nejen velkolepý poutní kostel s milostnou kaplí, ale také navázané ambity a monumentální budova proboštství. Od 18. do 20. století šlo o nejvýznamnější poutní místo Loketska a Chebska a každý rok sem mířily desítky tisíc poutníků.²⁵⁶ Po roce 1945 však poutní areál začal chátrat a upadat.^{257; 258}

Nejstarší zvon pro farní kostel v Chlumu Svaté Maří byl podle farní kroniky ulit v roce 1405 zvonařem Johannem Dominikem Neumeisterem v době působení druhého chlumského faráře Mikuláše Montanise de Myza. Byl zasvěcen Panně Marii a na svém plášti nesl reliéfy svatého Zikmunda a svatého Vojtěcha.²⁵⁹ Tento zvon se nedochoval, zřejmě se roztavil během velkého požáru v roce 1429.²⁶⁰ Z poloviny 18. století (podle předcházejícího a následujícího zápisu se pravděpodobně jedná o rok 1785) se nám pak zachoval ve farní kronice pořad zvonění v průběhu liturgického roku.²⁶¹

Chlumské zvony jsou minimálně od počátku 19. století (tehdy se píše už o pěti zvonech) známé svým dokonalým souzvukem během zvonění,^{262; 263} který podle pověsti již v roce 1647 ocenil císař Ferdinand III., když řekl „*Ta nejslavnější města v říši by si mohla pokládat za čest, kdyby měla takové zvony.*“^{264; 265}

---

²⁵⁶ SÁDLO, Vojtěch. Kostel na Chlumu sv. Maří, in: Zprávy Památkové péče, sv. 8, Praha 1953, str. 225–238.

²⁵⁷ BRUŽEŇÁK, Vladimír a JISKRA, Jaroslav. Historie Sokolovska. 1. vyd. Královské Poříčí: Mikroregion Sokolov – východ, 2010, s. 61.

²⁵⁸ PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. s. 172–175.

²⁵⁹ SOA Sokolov, FÚ Chlum Svaté Maří, Kronika fary 1680–1845, s. 3.

²⁶⁰ SOA Sokolov, Archiv města Chlum Svaté Maří, Kronika obce 1927–1938, s. 137.

²⁶¹ SOA Sokolov, FÚ Chlum Svaté Maří, Kronika fary 1680–1845, s. 498.

²⁶² Die Geschichte der Glocken. In: Österreichisches Morgenblatt ; Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben, Nr. 123, roč. 1840, Wien.

²⁶³ Maria Kulm in Böhmen. In: Der Wanderer, Nr. 345, 11. prosince 1831, Wien.

²⁶⁴ RYBKA, Joseph Ernest. Karlsbad und seine Heilquellen. Wien 1828, s. 261.

O největším chlumském zvonu se pak dochovala pověst, podle které se během husitských válek rozhodli místní obyvatelé ukrýt zvon před přicházejícím vojskem a zakopali jej poblíž kostela do země. Na místo, kde je zvon ukryt, se však zapomnělo a dvě stě let zůstal zvon v zemi. Když pak na tom místě pásli své stádo prasat místní pasáček, všiml si, že prasata kromě žaludů vyrývají ze země i zvon. Podle pověsti pak zpět navrácený zvon oznamoval do kraje, kdo jej našel: „*Sau. Sau. Sau*“.^{266; 267} Podle Egerer Zeitung na otázku o původu velkého zvonu odpovídají místní starousedlíci lakonicky „*Ta Kulma Gluk hom t'sai auskwült*“.²⁶⁸

V současné době se v kostele nachází čtyři zvony – dva velké a dva menší. Kromě nich pak ještě dva hodinové gongy.

Velký zvon v severní věži byl vytvořen v roce 1668 pražským zvonařem Mikulášem Löwem²⁶⁹ přelitím poškozeného starého zvonu. Zvon má dolní průměr 153 centimetrů, výšku 115 centimetrů (20 cm koruna zvonu) a je laděný do tónu „des“. Na východní straně je reliéfní vyobrazení Panny Marie, která drží na své pravici Jezulátko. Na protilehlé straně zvonu je v oválném věnci z vavřínových listů vyobrazen latinský kříž kotvicového typu²⁷⁰ a pod ním šestcípá hvězda. Na jižní straně se nachází latinský nápis, který se týká roku vyrobení zvonu:

*HAEC CAMPANA / HONORI / SACRAE VIRGINIS / IN CVLM / DISTRICTVS
CVBITENSIS / MIRACVLIS CLARAE / DEDICATA / ANNO DOMINI 1668*²⁷¹

Na severní straně je pak nápis:

*FREQVENTI PIOQVE / POPVLIVSV / RVPTA / A CRVCICERIS / CVM RVBEA
STELLA / LOCI HVIVS / PATRONIS / RESTAVRATA*²⁷²

---

²⁶⁵ GERLE, Wolfgang Adolf. Böhmens Heilquellen: Ein Handbuch für Kurgäste in Franzbrunn : Mit einer Übersichtskarte. Wien 1829, s. 52.

²⁶⁶ „*Sau*“ – německy „*svině*“.

²⁶⁷ Kurze Beschreibung des Gnadenortes und Gnadenbildes Maria Kulm im elbogner Kreise, Gedruckt bei Franz Sommer, 1812, s. 25.

²⁶⁸ Německy v egerlandském nářečí „*Ten nám vyhrabaly svině*“.

Die Große Glocke von Maria Kulm. In: Egerer Zeitung, Nr. 13, 14. února 1874.

²⁶⁹ Mikuláš Löw st. (1601–1679) byl významným pražským zvonařem a dělolijcem. Jeho dílna sídlila přímo na Hradčanech. Potomkem (zřejmě synem) tohoto Mikuláše Löwa st. byl Mikuláš Löw mladší (1655–1742), který pokračoval v práci barokní dílny. Členové rodiny Löwů užívali šlechtický predikát Löw z Löwenberka.

²⁷⁰ Do konce 17. století užívali Křížovníci tento druh kříže, od 18. století se začal jako symbol řádu více objevovat kříž maltézský, který řád užívá až do dnešní doby.

²⁷¹ Lat. „*Tento zvon byl věnován Panně Marii v Chlumu v Loketském kraji roku 1668*“.

Část zvonového fondu (sanktusový zvon, umíráček a menší hodinový gong) byla zrekvírována 13. ledna 1917. Snesení zvonů z věží obstaralo šest vojáků.²⁷⁸ Po konci první světové války byly zvony nalezeny na nádraží v Plané, kde se nacházelo shromažďovací místo pro zabavené zvony v západních Čechách, a odvezeny zpět do Chlumu.²⁷⁹ K další rekvizici pak došlo během druhé světové války, kdyby byly z kostela odvezeny dva zvony a po válce byly nahrazeny jinými.

Nad hlavním oltářem jsou v sanktusníku umístěny dva zvony. Oba jsou výrazným způsobem zaneseny ptačím trusem a dalšími nečistotami. Větší z nich je nejstarším zvonem celého kostela, byl odlit v roce 1500. Má dolní průměr 78 centimetrů, výšku 63 centimetrů (10 centimetrů koruna). Na horním páse je dnes kvůli znečištění prakticky nečitelný nápis „*Ave Maria gratia plena dominus tecum 1500*“.²⁸⁰

Na plášti zvonu je také podle pramenů²⁸¹ reliéfní vyobrazení Panny Marie s Jezulátkem. Vzhledem k silnému znečištění pláště zvonu to nelze potvrdit.

Menší sanktusový zvon z roku 1835 pochází podle předválečných záznamů²⁸² z dílny chebského zvonáře Josefa di Vale. Kronika popisuje, že má dolní průměr 48 centimetrů, výšku 40 centimetr (8 centimetrů koruna). Na horním zvonovém pásu je nápis: „*Gegossen von Josephus di Valle in Eger 1835*“. Na stěně tohoto zvonu je vyobrazena Panna Marie.

Tento zvon se však v sanktusové věži nenachází. Na plášti v současné době zavěšeného zvonu jsou patrné dva nápisy a reliéf ukřižovaného Krista, které se neshodují se zvonem popsaným kronikou. Na věnci zvonu je částečně nečitelný nápis:

DEUS BENEDICAT NOBIS ET FO[.]O[---]

a na plášti zvonu:

BEATI MICHAELI ET PROKOPI ORATE PRO NOBIS [-----]

Tento zvon byl pro místní badatele dlouhodobě neznámou, neboť nebylo jasné, odkud pochází. Porovnáním se záznamy ze zaniklé obce Litrbachy však bylo zjištěno autorem

---

²⁷⁸ SOA Sokolov, Archiv města Chlum svaté Maří, Kronika obce 1927–1938, s. 102.

²⁷⁹ Ibidem, s. 137.

²⁸⁰ Citováno podle Kroniky obce 1927–1938, s. 138.

²⁸¹ SOA Sokolov, Archiv města Chlum svaté Maří, Kronika obce 1927–1938, s. 138.

²⁸² Ibidem.

této práce, že jde o poslední zachovaný zvon z Kostela svatého archanděla Michaela v Čisté. Podle tamní kroniky nese zvon nápis:

BEATE MICHAELI ET PROKOPI ORATE PRO NOBIS VESTRIS DEVOTIS

DEUS BENEDICAT NOBIS ET FOSSORIBUS

*PISTORIUS IN EGER 1861*²⁸³

O tomto zvonu se zmiňuje ve své práci o Chlumu i někdejší probošt dr. Vojtěch Sádlo, který píše „*Od roku 1948 visí na jižní věži nad velkým zvonem umíráček, litý od A. Pistoriuse r. 1861.*“²⁸⁴ Kdy byl tento zvon přemístěn do sanktusníku, není známo.

Chlumské zvony představují výjimečný soubor, především svou velikostí a nákladností, se kterou byly zvony odlévány. Dochované původní barokní zvony v obou věžích představují největší zvony Loketska a jejich výzdoba a umělecké ztvárnění jsou absolutně mimořádné. I to byl důvod, proč byly tyto velké zvony vyjmuty z válečné rekvizice a zachovaly se dodnes. Stejně tak lze považovat za unikátní zvon z roku 1500, visící nad presbytářem, který patří k nejstarším zachovaným zvonům celého Karlovarského kraje. Zvonový fond v Chlumu, péče o něj a také to, že byl uchráněn (částečně) zničení během válek, dokládá význam poutního místa pro obyvatele a celý region. Je škoda, že tyto zvony dnes nejsou v živé službě a pravidelně se zvoní jen jedním z nich.

---

²⁸³ SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945, fol. 11.

²⁸⁴ SÁDLO, Vojtěch. Kostel na Chlumu sv. Maří, in: Zprávy Památkové péče, sv. 8, Praha 1953, s. 234.

5 Závěr

Vývoj zvonových fondů v Loketském regionu byl velmi složitý. Nejstarší záznamy z doby pohusitské jsou velmi kusé, ale díky dílčím pramenům můžeme soudit, že od 15. století se postupně budoval rozsáhlý zvonový soubor v celém kraji. Ten byl postižen několika válečnými událostmi a poslední velká obnova zvonových souborů proběhla po třicetileté válce; prakticky po celou druhou polovinu 17. století můžeme sledovat nárůst počtu zvonů, což bylo ovlivněné i specifickou barokní zbožností a vlivem katolické církve na utváření společnosti. Zvonové soubory proto dosáhly svého vrcholu v době baroka, kdy počty zvonů v regionu kulminují. Baroko bylo také zlatou érou zvonářských rodin a zvonářského řemesla jako takového. Na příkladu chebských zvonářských dynastií můžeme vidět, že právě v období 18. století byla po zvonech největší poptávka a zvonáři patřili mezi společensky významné a ekonomicky dobře situované rodiny města a regionu. Svá díla dodávali nejen v regionu, ale i mimo jeho hranice, neboť v této době tvořil Cheb přirozené centrum širšího území, zasahujícího i na dnešní území Bavorska a Saska. Oproti tomu v 19. a na počátku 20. století jsem zaznamenal sestupný trend v nové produkci zvonů. Stávající zvony se jen přelévají, pokud došlo k jejich puknutí, nebo poškození a zároveň s tím klesá umělecká i zvuková úroveň zvonářské produkce. Zachované zvony z této doby nedosahují co do kvality úrovně barokních děl, jsou nedokonalé jak po zvukové, tak po výtvarné stránce.

Naprosto zlomovým okamžikem pro vývoj zvonových souborů v našem prostředí jsou obě světové války a meziválečné období. První světová válka znamenala zcela bezprecedentní zásah do struktury a objemu zvonových fondů v celé monarchii a zvonové soubory, které byly s velkým nákladem budovány po staletí a utvářely mimo jiné kulturní, společenské a historické jádro krajiny, byly během několika let zdecimovány. Ve dvacátých letech minulého století se ukázalo, jaký význam mají zvony pro populaci, neboť i v časech ekonomicky složitých se našlo velké množství donátorů a sponzorů, kteří ve velmi krátkém čase dokázali sehnat prostředky na pořízení zvonů nových. Je důležité zde poukázat na to, že rychlost a celkové společenské nadšení ve věci obnovy zvonů je úměrné společenskému složení obce. Na jedné straně jsou společensky stálá města, kde proběhla minimální migrace na přelomu 19. a 20. století, jako je například Loket. Zde vidíme velký zájem obyvatel o správu společného prostoru a snahu o co nejrychlejší obnovu zničených zvonů. Velmi podobně to probíhá i

v malých, agrárních sídlech, jako jsou Tatrovice, kde byl kostel a církev středobodem veškerého života a podíl na obnově zvonů byl otázkou společenské i občanské prestiže. Na druhé straně jsou průmyslová města, s velkým množstvím nedávno příšlého obyvatelstva (jako je v této práci Chodov) a s významným podílem socialistického a komunistického prostředí. Zde byl zájem o pořízení zvonů velmi malý a odpovídal složité ekonomické situaci obyvatel farnosti.

Práce na několika příkladech ukázala, že pro všechny obce regionu existují stejné vzorce, především co do způsobu prožívání festivit spojených s pořizováním nových zvonů. Ve všech sledovaných obcích, ve kterých došlo v meziválečném období k pořízení nových zvonových souborů, se to odehrálo za velkého zájmu veřejnosti a svěcení zvonů bylo důležitým okamžikem pro obyvatele obce i celé farnosti. Důraz, jaký na tuto událost kladly obecní i farní kroniky, to dokládá. Stejně tak však zachycují tyto prameny také dobové trauma z rekvizic, zachycené především pohledem farních kronik.

Zvony jsou v regionu dnešního Karlovarského kraje dlouhodobě opomíjenou součástí kulturní, památkové a historické paměti celé oblasti. Věřím, že se tato práce stane základem pro důkladný výzkum, jehož cílem by se stal kompletní soupis existujících i zaniklých zvonařských památek regionu.

Použité prameny a literatura

Prameny a archivní zdroje:

SOA Sokolov, Archiv města Lokte, Kronika města 1837–1945.

SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1675–1926.

SOA Sokolov, Fond FÚ Loket, Kronika děkanství 1925–1982.

SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940.

SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1735–1847.

SOA Sokolov, Farní úřad Chodov, Kronika fary 1836–1936.

SOA Sokolov, Archiv města Chodov, Kronika města 1923–1926.

SOA Sokolov, AO Tatrovice, Kronika obce 1936.

SOA Sokolov, FÚ Tatrovice, Kronika fary 1836–1942.

SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika fary 1836–1945.

SOA Sokolov, Archiv města Čistá (o. Rovná), Kronika města 1836–1944.

SOA Sokolov, Farní úřad Jindřichovice, Kronika fary 1835–1940.

SOA Sokolov, Archiv města Jindřichovice, Kronika města 1918–1933.

SOA Sokolov, FÚ Chlum svaté Maří, Kronika fary 1680–1845.

SOA Sokolov, Archiv města Chlum svaté Maří, Kronika obce 1927–1938.

Literatura:

BÄCHER, Franz. Kleine Chronik der Stadt Chodau, 846–1945. 1. vyd. vyd. Waldsassen: Franz Bächer, 1963.

BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zvony v loketském chrámu svatého Václava. Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska 2018, roč. 8, č. 1, s. 34–38.

BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zvony kostela svatého Archanděla Michaela v Litrbachu. Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska 2017, roč. 7, č. 1, s. 2–7.

BĚLOHLÁVEK, Miloš. Zmizelý Chodov. Překlad Jitka Bodrovová. 1. vyd. Chodov: město Chodov, 2019.

BOROVSKÝ, Tomáš. Zvony a lidé středověkého města: komunikační funkce zvonů v městské společnosti. In: Komunikace ve středověkých městech / Praha: European Social Fund; Opava: Slezská univerzita, 2014.

BRANDL, Hermann. Festschrift zur 400 Jahrfeier der Stadt Heinrichsgrün. Heinrichsgrün: Stadtgemeinde, 1937. Citováno podle českého překladu této práce.

BRUŽEŇÁK, Vladimír a JISKRA, Jaroslav. Historie Sokolovska. Vyd. 1. Královské Poříčí: Mikroregion Sokolov – východ, 2010. 232 s.

Die Geschichte der Glocken. In: Österreichisches Morgenblatt ; Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben, Nr. 123, roč. 1840, Wien.

EGGER, Gottfried. Der Engel des Herrn: Meditation der Menschwerdung Gottes. Kanisius Verlag. Freiburg, 2001, s. 12.

EMLER, Josef, ed. Prameny dějin českých. Díl IV, svazek 4., 5. Fontes rerum Bohemicarum. Tom IV. V Praze: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1884, s. 172.

FIALA, Jaroslav. Zánik lenního systému na Loketsku. In Historický sborník Karlovarska VII, 1999.

FLODR, Miroslav. Komplexní pojetí funkce zvonu v středověkých zvonových nápisech. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Universita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 25–26, č. 23–24 (1977).

FRANTIŠEK. Spisy a myšlenky sv. Františka z Assisi. Překlad Leander Brejcha. V Praze: B. Stýblo, 1915. s. 24.

GAREIS, Josef. "Ba u(n)s dahamm ...": Heimatbuch der Bergstadt Lauterbach im Kaiserwald, 1992. s. 363.

GEMBICKÝ, Juraj a LUNGA, Radek. Pamiatková ochrana zvonov na Slovensku: metodika. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2014. 122 s.

GERLE, Wolfgang Adolf. Böhmens Heilquellen: Ein Handbuch für Kurgäste in Franzesbrunn : Mit einer Übersichtskarte. Wien 1829, s. 52.

GNIRS, Anton. Topographie der historischen und Kunst-Denkmale in Böhmen von der Urzeit bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts. XLIII, Der politische Bezirk Elbogen. Prag: Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste, 1927. vi, 360 s.

GNIRS, Anton. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad. Augsburg: Benno Filser Verlag, 1932. 609 s. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakische Republik. A, Land Böhmen; 50.

GNIRS, Anton a GNIRS, Anna, ed. Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad: (Prag 1933). München: Oldenbourg, 1996. viii, 262 s, [120] s. obr. příl. Handbuch der sudetendeutschen Kulturgeschichte; Bd. 8.

GNIRS, Anton. Alte und neue Kirchenglocken: mit Beiträgen zur Geschichte des Glockengusses und seiner Meister in den Gebieten nördlich wie südlich des Ostalpenlandes und an der Adria. Karlsbad: W. Heinisch, 1924. 95 s.

HAMPERL, Wolf-Dieter. Die Egerer Glockengiesshütte und ihre Meister, In: Kunst in Eger. Stadt und Land, Stuttgart 2000, s. 404.

Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau. Falkenau a.d. Eger: Bezirkslehrerverein Falkenau, 1898.

JIRÁSEK, Alois. Staré pověsti české. Vydání první. V Praze: Státní nakladatelství, 1936, s. 128.

JOHN, František, KRŇÁVEK, Petr a PÁTEK, Aleš. Zábřežské zvony. 1. vyd. Zábřeh: Farní muzeum, 2008. 59 s.

JOHN, František a KRŇÁVEK, Petr. Zvony a péče o ně. Zábřeh: Farní muzeum, 2009. 8 s.

JUNGMANNOVÁ, Pavla. Zvony a zvonaři na Českobudějovicku. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech. 45, č. 3, (2008,) s. 187–197.

JUNGMANNOVÁ, Pavla. Pověsti o zvonech, zvonařích, zvonících a zvoničkách. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2003, s. 29–31.

JUNGWIRTH, Augustin. Die Glockengiesser von Böhmen und Mähren. Salzburg: Stift Michaelbeuern, 1940, s. 122.

KASALOVÁ, Tereza. Renesanční zvony ve východních Čechách. Olomouc, 2019. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

KNOLL, Vilém. Štaufští ministeriálové a Sedlecko – Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy. In: Západočeský historický sborník 8, Plzeň 2003.

KONŮPEK, Jan. Kolonizace a církevní správa na území historického Loketska ve 13. století. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

KOSMAS a EMLER, Josef, ed. Prameny dějin českých. Díl II, Kosmův letopis český s pokračovateli = Fontes rerum Bohemicarum. Tom II, Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus. Překlad Václav Vladivoj Tomek. V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1874, s. 77.

KOUKAL, Petr a kol. Péče o varhany a zvony, jejich památková ochrana. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2006. 77 s. Odborné a metodické publikace; sv. 32.

Kronika zbraslavská. Překlad Jan Václav Novák. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905, s. 579.

KYBALOVÁ, Ludmila, LUNGA, Radek a VÁCHA, Petr. Pražské zvony. V Praze: Rybka, 2005. 349 s.

KUBŮ, František. Štaufská ministerialita na Chebsku. 1. vyd. Cheb: Chebské muzeum, 1997. 128 s.

LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 172 s.

LUNGA, Radek. Zvony na jihu Čech. In: Památky jižních Čech / České Budějovice: Národní památkový ústav Sv. 6, (2015), s. 143–175.

LUNGA, Radek a ROHÁČEK, Jiří. Umlčené hlasy. Rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942–1943. Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., Praha 2020.

MANOUŠEK, Petr Rudolf. Zvonařství. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 186 s., [16] s. barev. obr. příl. Řemesla, tradice, technika.

Maria Kulm in Böhmen. In: Der Wanderer, Nr. 345, 11. prosince 1831, Wien.

MICHALSKÝ, Jan. O zvonech: dějiny, význam, svěcení zvonů atd. Prostějov: [nákl.vl.], 1921. 91, [I] s.

MLČÁK, Leoš. Zvony na Šumpersku a Jesenicku. Olomouc: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2004. 148 s.

Ottův slovník naučný. 27. díl, Vůz-Žyžkowski: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: s 13 přílohami a 207 vyobrazeními v textu. [1. vyd.]. Praha: J. Otto, 1908, s. 724–726.

PALACKÝ, František. Dějiny národu českého I. Praha: Odeon, 1968. s. 372.

PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. 1. vyd. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, s.r.o. vydali Vladimír Prokop a Lukáš Smola ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborném pracovišti v Lokti, 2014. 2 sv. (469 s.; s. 470-878).

PROKOP, Vladimír a SMOLA, Lukáš. Biografický lexikon sokolovského regionu: lexikon malířů, grafiků, sochařů, architektů, stavitelů, fotografů, spisovatelů, publicistů, kronikářů, historiků, vlastivědců, archivářů, lingvistů, filozofů, skladatelů, geologů atd. 1. vyd. Sokolov: Fornica, 2009. 366 s.

RAJTEROVÁ, Petra. Kariéry biskupů ve 13. století, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

RÖTTGER, Bernhard Hermann. Landkreis Wunsiedel und Stadtkreis Marktredwitz. Die Kunstdenkmäler von Bayern, VIII. Regierungsbezirk Oberfranken, Band 1. München 1954.

ROHM-NOWAK, Gerlinde a GOTTFRIED, Josef. Verlorene Heimat: Chodau. [Deutschland]: [S.n.], [1994].

RYBIČKA, Antonín. O českém zvonářství: studie kulturní, kterou zdělal Antonín Rybička. V Praze: Nákladem Král. české společnosti nauk, 1885. 85 s. Pojednání královské České společnosti nauk v Praze. Řady 7., sv. 1. Třída pro phil.-histor.; č. 1.

RYBKA, Joseph Ernest. Karlsbad und seine Heilquellen. Wien 1828, s. 261.

SÁDLO, Vojtěch. Kostel na Chlumu sv. Maří. In: Zprávy Památkové péče, sv. 8, Praha 1953, str. 225–238.

SCHALLER, Josef František Jaroslav. Topographie des Königreichs Böhmen. Zweyter Theil, Ellbogner Kreis. Prag: K.k. Normalbuchdruckerei, Wenzel Piskaczek Fakt., 1785.

Sokolovsko: časopis obyvatel a přátel Sokolovska. [Březová]: MAS Sokolovsko, 2010-.

Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1976. 377 s.

The Encyclopaedia Britannica: a Dictionary of Arts, Science, Literature and General Informations. Vol. 1–32. London: The Encycl. Britannica Comp., 1910–1911. Vol. 1–32.

THEOPHILUS. a ILG, Albert, ed. Schedula diversarum artium. I. Band. Wien: Wilhelm Braumüller, 1874. xlvii, 400 s. Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance; 7.

UHLÍŘ, Jaroslav. Zvony na Liberecku do roku 2009. In: Historica Olomucensia / Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Sv. 41, (2012), s. 313–314.

URBAN, Jan. Zvony, Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

VÁCHA, Petr. Dokumentace kampanologických památek; Určování hmotnosti zvonů a jejich zvukového obrazu: památkový postup. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, 2018. 93, 49 stran. Odborné a metodické publikace; svazek 92.

WALTER, Karl. Glockenkunde. Regensburg: Pustet, 1913. xxv, 988 s.

ZACHOVÁ, Jana, ed. Legendy Wolfenbüttelského rukopisu. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2010. 207 s.